

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Навчально-науковий педагогічний інститут
імені В. О. Сухомлинського

Кафедра дошкільної освіти

«Допущений до захисту»

Завідувач кафедри

 Трифонова О. С.

« 03 » грудня 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **РОЗВИТОК КОГНІТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО**
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ
ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Виконала: здобувачка 6881мз групи

 Сидоренко Ю. В.

Керівник: докторка педагогічних
наук, професорка

 Трифонова О. С.

Миколаїв – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Факультет педагогічний

Кафедра початкової та дошкільної освіти
 Освітній рівень другий (магістерський) рівень вищої освіти
 Спеціальність 012 Дошкільна освіта
 Освітня програма Дошкільна освіта

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Гарант освітньої програми
Трифенова О. С.
«22» жовтня 2024 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
СИДОРЕНКО ЮЛІЇ ВІКТОРІВНІ

1. Тема роботи: Розвиток когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку як умова ефективної підготовки до навчання в Новій українській школі
2. Керівник роботи: доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової та дошкільної освіти Трифенова Олена Сергіївна
 Затверджені наказом університету від «__» _____ 2025 р. № ____
2. Строк подання здобувачем роботи до 09 грудня 2025 року.
3. Вихідні дані роботи: фахова література, матеріали конференцій, публікації, репозитарій університету.
4. Зміст питань, що належать до розробки: з'ясувати сутність поняття «розвиток когнітивних навичок дитини передшкільного віку»; виявити критерії, показники, рівні розвитку когнітивних навичок старшого дошкільника; розробити й апробувати методику розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку як необхідної умови в підготовці дитини до навчання в Новій українській школі.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 22.10.24 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

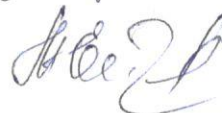
№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Розробка плану виконання кваліфікаційної роботи магістра	Жовтень 2024	Виконано
2	Визначення мети кваліфікаційної роботи та завдань дослідження	Жовтень 2024	Виконано
3	Аналіз літератури з проблематики дослідження, уточнення ключових понять	Жовтень - грудень 2024	Виконано
4	Проведення пошуково-розвідувального етапу експерименту	Січень 2025	Виконано
5	Розробка методики і проведення констатувального етапу експериментальної роботи та аналіз його результатів	Січень 2025	Виконано
6	Розробка змісту формульовального етапу: методики (завдань, вправ тощо) з розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку	Лютий 2025	Виконано
7	Реалізація формульовального етапу в ЗДО	Березень – червень 2025	Виконано
8	Аналіз результатів прикінцевого етапу	Вересень 2025	Виконано
9	Узагальнення висновків, оформлення літератури відповідно до вимог	Жовтень 2025	Виконано
10	Подання кваліфікаційної роботи рецензенту для рецензування	Листопад 2025	Виконано
11	Подання кваліфікаційної роботи до обговорення на кафедрі	Грудень 2025	Виконано

Здобувачка вищої освіти

Юлія СИДОРЕНКО

Наукова керівниця роботи

Олена ТРИФОНОВА

АНОТАЦІЯ

Сидоренко Ю. В. Розвиток когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку як умова ефективної підготовки до навчання в Новій українській школі. Кваліфікаційна робота зі спеціальності 012 Дошкільна освіта, освітньої програми «Дошкільна освіта». Миколаїв: НУК ім. адм. Макарова, 2025. 100 сторінок.

У кваліфікаційній роботі висвітлено проблему когнітивного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Визначено систему критеріїв, показників для оцінки рівня розвитку кожної когнітивної навички. Обґрунтовано та апробовано систему методичних рекомендацій щодо розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку в контексті Нової української школи на основі визначених педагогічних умов.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, дослідницькі навички, когнітивні навички, критичне мислення, Нова українська школа, педагогічні умови.

ANNOTATION

Sidorenko Yulia. Development of cognitive skills in older preschool children as a prerequisite for effective preparation for learning in the New Ukrainian School. Qualification work in the specialty 012 Preschool Education, educational program “Preschool Education.” Mykolaiv: NUK named after Adm. Makarov, 2025. 100 pages.

The thesis highlights the problem of cognitive development in older preschool children. A system of criteria and indicators for assessing the level of development of each cognitive skill has been identified. A system of methodological recommendations for the development of cognitive skills in older preschool children in the context of the New Ukrainian School is substantiated and tested on the basis of the identified pedagogical conditions.

Keywords: older preschool children, research skills, cognitive skills, critical thinking, New Ukrainian School, pedagogical conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ДО НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	10
1.1. Сутність поняття «когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку» у наукових розвідках	10
1.2. Педагогічні умови розвитку когнітивних навичок у дітей передшкільного віку	17
1.3. Аналіз чинних програм ЗДО в контексті досліджуваної проблеми	24
Висновки першого розділу	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	31
2.1. Характеристика рівнів розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку	31
2.2. Методичні рекомендації щодо розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку в контексті Нової української школи	40
2.3. Порівняльна характеристика рівнів розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі	59
Висновки до другого розділу	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується глибокими трансформаційними процесами, пов'язаними з упровадженням концепції Нової української школи (НУШ). Ці зміни висувають нові вимоги не лише до шкільної освіти, але й до підготовки дітей у закладах дошкільної освіти. Особливо актуальним постає питання розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку, які є фундаментом їхньої готовності до систематичного навчання в умовах НУШ. Компетентнісний підхід, що лежить в основі Нової української школи, передбачає формування в учнів не просто знань, а здатності ефективно використовувати їх у різних життєвих ситуаціях, що неможливо без належного рівня розвитку пізнавальних процесів.

Проблема когнітивного розвитку дітей старшого дошкільного віку в контексті підготовки до навчання в Новій українській школі привертає увагу багатьох сучасних науковців. В. Шмаргун у своїх дослідженнях розглядає особливості системи розумового виховання дошкільників як підґрунтя для формування готовності до нових освітніх умов НУШ; Л. Проколієнко та О. Проскура обґрунтували питання формування пізнавальних здібностей, які є ключовими для успішної адаптації до компетентісно орієнтованого навчання; Т. Котирло та С. Ладивір аналізують питання диференціації та індивідуалізації в освітньому процесі ЗДО як важливу передумову особистісно орієнтованого підходу до розвитку когнітивних навичок майбутніх першокласників.

Окремі аспекти когнітивного розвитку дитини-дошкільника, такі як мовленнєвий та сенсорний розвиток, що безпосередньо впливають на готовність до навчання в НУШ, досліджують А. Богуш, К. Стрюк, К. Крутій, Н. Лисенко, К. Щербакова та ін. М. Холодна визначає основні концепції природи інтелекту, використовуючи різні підходи, що дозволяє краще зрозуміти механізми формування когнітивних компетентностей дітей в контексті сучасних освітніх трансформацій. Також питання інтелектуального розвитку дошкільників у світлі

вимог Нової української школи обґрунтовано в працях І. Підпильняк, Л. Савченко, З. Хало та ін.

Старший дошкільний вік вважається сенситивним періодом для розвитку когнітивних навичок дитини, які є фундаментальними для успішного навчання в умовах НУШ. Саме в цей час закладається базовий фундамент когнітивних здібностей, які визначатимуть ефективність адаптації дитини до нових освітніх стандартів. Успішне виконання навчальних завдань у початковій школі пов'язане з такими навичками, як аналіз та синтез, здатність переходити від одного способу мислення до іншого, абстрагування, конкретизація, класифікація, порівняння, систематизація та узагальнення. Концепція НУШ передбачає істотні зміни в організації освітнього процесу, запровадження проєктної діяльності, формування критичного мислення, що вимагає від дітей розвинених когнітивних навичок вже з перших днів навчання. Без відповідної підготовки в дошкільному віці діти можуть відчувати значні труднощі в адаптації до нових умов навчання. Тому одним із ключових завдань дошкільної освіти є розвиток таких інтелектуальних умінь, що забезпечать готовність дітей до реалізації компетентнісного підходу в умовах Нової української школи.

Отже, актуальність проблеми зумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку як умова ефективної підготовки до навчання в Новій українській школі».**

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати й розробити методику розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку в контексті підготовки до навчання в Новій українській школі.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сутність феномена «когнітивний розвиток»; визначити поняття «когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку».
2. Схарактеризувати педагогічні умови когнітивного розвитку дітей старшого дошкільного віку .
3. Визначити критерії, показники і схарактеризувати рівні когнітивного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити методичні рекомендації щодо формування когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку в контексті підготовки їх до навчання в Новій українській школі.

Об'єкт дослідження - навчально-пізнавальна діяльність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження - зміст і методика формування когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку в контексті підготовки їх до навчання в Новій українській школі.

– Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використано такі **методи: теоретичні:** аналіз психолого-педагогічної літератури, навчально-методичної документації; аналіз державних освітніх стандартів; історичний аналіз проблеми та предмету дослідження; **емпіричні:** педагогічне спостереження; діагностика (опитувальники, діагностичні бесіди); педагогічний експеримент; аналіз продуктів навчальної та педагогічної діяльності.

База дослідження: Експериментальна робота проводилася на базі ЗДО «Сонечко» м. Малин Житомирської області. До дослідження було залучено 39 дітей старшого дошкільного віку (20 дітей у КГ та 19 дітей в ЕГ)

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що уточнено сутність феномена «когнітивний розвиток» і визначено поняття «когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку» як інтегровану систему пізнавальних умінь і здібностей; науково обґрунтовано педагогічні умови розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку в контексті підготовки до навчання в Новій українській школі.

Практична значущість одержаних результатів полягає в розробці комплексу діагностувальних методик для виявлення рівня сформованості когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку; створенні системи дидактичних, розвивальних та сюжетно-рольових ігор, спрямованих на розвиток уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви та сприйняття дошкільників; розробці методичних рекомендацій щодо організації предметно-ігрових розвивальних осередків (пізнавально-дослідницького, математичного, мовленнєвого та

художньо-творчого) у закладах дошкільної освіти; систематизації методів формування дослідницьких навичок та критичного мислення через проблемно-пошукове навчання, експериментальну та проєктну діяльність. Розроблені матеріали можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти у практичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільної освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених «Збагачення сталого розвитку освіти: європейський та національний виміри» (м. Одеса, 15-16 травня 2025 р.) з доповіддю «Рівні сформованості інтелектуальної готовності дітей передшкільного віку до навчання в Новій українській школі», а також на науковому семінарі кафедри дошкільної освіти «Партнерство батьків і педагогів у вихованні й навчанні дитини дошкільного віку: єдність мети та варіативність засобів» (м. Миколаїв, 16 травня 2025 р.) з доповіддю «Партнерська взаємодія педагогів і батьків у розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку як умова ефективної підготовки до навчання в Новій українській школі».

Результати експериментального дослідження опубліковано у 2-х методичних збірниках «Українське дошкілля».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (49 найменувань, які займають 6 сторінок), 10 додатків на 26 сторінках. Повний обсяг роботи становить 100 сторінок, із них 68 сторінок основного тексту. Робота містить 9 таблиць та 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ДО НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1.1. Сутність поняття «когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку» у наукових розвідках

У контексті наукового осмислення проблеми підготовки дітей до школи важливо здійснити ґрунтовний аналіз поняття «когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку». Ця категорія активно досліджується у психолого-педагогічній літературі, проте спостерігається певна термінологічна неузгодженість та різноманітність підходів до її трактування. Розуміння сутності когнітивних навичок як психологічного феномену дозволить визначити оптимальні шляхи їх розвитку у дітей перед вступом до школи та забезпечити наступність між дошкільною та початковою ланками освіти відповідно до концепції Нової української школи.

Аналіз наукової літератури свідчить про багатогранність і складність феномену когнітивного розвитку. Дослідження когнітивного розвитку є однією з центральних галузей психології, що вивчає, як люди, починаючи з раннього дитинства і впродовж усього життя, набувають, організовують і використовують знання. Ця галузь охоплює широкий спектр тем, включаючи сприйняття, увагу, пам'ять, мову, формування понять, розв'язання проблем, міркування та інші аспекти інтелектуальної діяльності.

На думку Ж. Піаже [1], когнітивний розвиток представляє собою послідовне прогресування через якісно відмінні стадії, кожна з яких характеризується унікальними способами мислення та розуміння світу. На твердження вченого, розвиток передбачає якісні зміни в мисленні, а не лише кількісне накопичення інформації, і відбувається через механізми асиміляції

(пристосування нової інформації до існуючих схем) та акомодатії (зміна існуючих схем для включення нової інформації).

Соціокультурна теорія Л. Виготського [3, **Ошибка! Источник ссылки не найден.**] пропонує альтернативний погляд на когнітивний розвиток, наголошуючи на вирішальній ролі соціальної взаємодії та культурного контексту у формуванні розумових здібностей. Згідно з цією теорією, когнітивний розвиток є результатом соціальних взаємодій з батьками, вчителями, однолітками та іншими членами суспільства. Навчання розглядається як переважно соціальний процес. Культура відіграє значну роль у формуванні когнітивного розвитку та варіюється між різними культурами. Мова вважається коренем усього навчання та важливим інструментом мислення. Вищі психічні функції розвиваються через спільні діалоги та залежать від соціальних і культурних факторів. Одним з ключових понять теорії Л. Виготського є зона найближчого розвитку (ЗНР), яка визначається як відстань між тим, що учень може зробити самостійно, і тим, чого він може досягти за допомогою та керівництва більш обізнаної особи (дорослого або більш компетентного однолітка). Навчання є найбільш ефективним, коли воно відбувається в межах цієї зони [2].

Концептуальний підхід, запропонований Л. Виготським, який акцентує увагу на соціальній взаємодії та культурному контексті, пропонує контрастну, але водночас взаємодоповнюючу перспективу до акценту Ж. Піаже на індивідуальному конструюванні знань (додаток А). У той час як Ж. Піаже розглядав розвиток як результат самостійного дослідження дитини, Л. Виготський підкреслював вирішальну роль соціальних взаємодій у керуванні та опосередкуванні когнітивного розвитку. Згідно з концептуальними положеннями Л. Виготського, навчальна діяльність передуює розвитку, а соціальні взаємодії слугують каталізатором когнітивного зростання.

На думку С. Ладивір [0], одним із фундаментальних принципів є розуміння того, що когнітивний розвиток являє собою довготривалі зміни в процесах мислення та пам'яті.

Як наголошують учені (І. Бех [5, 6], С. Максименко [0], Т. Піроженко [0], та ін.), знання активно конструюються самими дітьми на основі їхніх існуючих когнітивних структур, які формуються під впливом попереднього досвіду навчання, стадії когнітивного розвитку, культурного походження та особистої історії. На твердження Т. Піроженко [0, 0], когнітивний розвиток полегшується як біологічним дозріванням, так і взаємодією з навколишнім середовищем, причому дитина виступає активним учасником цього процесу.

На думку О. Кононко [0], важливим принципом когнітивного розвитку є якісні зміни в мисленні, а не лише кількісне накопичення інформації, що відбувається через механізми адаптації.

На основі інтегрованих знань, отриманих з різних теоретичних підходів та результатів досліджень, нами сформульовано узагальнене визначення *когнітивного розвитку*, під яким розуміємо динамічний та багатогранний процес, що включає зростання та вдосконалення інтелектуальних здібностей та розумових процесів, таких як сприйняття, увага, пам'ять, мова, мислення, міркування та розв'язання проблем, впродовж усього життя. Цей розвиток формується складною взаємодією біологічного дозрівання, активної взаємодії з навколишнім середовищем (як фізичним, так і соціальним), соціальних взаємодій, культурних контекстів та індивідуального досвіду.

Варто розмежувати поняття «когнітивний розвиток» і «когнітивні навички». Якщо когнітивний розвиток – це процес, то когнітивні навички – це результат цього процесу, конкретні здібності, що формуються впродовж розвитку.

На думку О. Запорожця, когнітивні навички представляють собою сукупність умінь, пов'язаних із процесами пізнання навколишньої дійсності та самого себе. Вони включають здатність сприймати, обробляти, аналізувати, зберігати та відтворювати інформацію **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**.

За словами Г. Костюка, когнітивні навички є інструментами мислення, які дозволяють дитині ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, розв'язувати

проблеми та адаптуватися до нових ситуацій. Учений наголошує на системності цих навичок та їх взаємозв'язку [0].

Як стверджують дослідники (С. Максименко, Н. Чепелєва, Н. Пов'якель та ін.), когнітивні навички формуються поступово та мають ієрархічну структуру, де базові навички слугують основою для розвитку більш складних [0]. На твердження В. Моляко [0], особливістю когнітивних навичок є їхня пластичність і здатність до модифікації під впливом відповідних педагогічних впливів та стимуляційних середовищ.

Узагальнюючи різні підходи, можна визначити *когнітивні навички* як комплекс пізнавальних умінь і здібностей, що дозволяють сприймати, обробляти, зберігати та використовувати інформацію для адаптації до середовища, розв'язання проблем та успішного навчання.

Когнітивні навички включають широкий спектр пізнавальних процесів і здібностей. На думку М. Смульсон [0, 0], ключовими компонентами когнітивних навичок є:

- Увага – здатність зосереджуватися на важливій інформації, відфільтровуючи відволікаючі чинники. За словами вченої, навички уваги включають концентрацію, стійкість, розподіл та переключення уваги.

- Пам'ять – здатність кодувати, зберігати та відтворювати інформацію. Як стверджує дослідниця, пам'ять включає сенсорну, короткочасну (робочу) та довготривалу.

- Сприйняття – інтерпретація сенсорної інформації. На думку вченої, навички сприйняття дозволяють розпізнавати об'єкти, явища, патерни.

- Мова та мовлення – здатність розуміти та використовувати символи для комунікації. За твердженням М. Смульсон, мовленнєві навички є основою для формування понять і логічного мислення.

- Виконавчі функції – когнітивні процеси вищого порядку, що відповідають за планування, організацію, моніторинг і регуляцію поведінки. Як наголошує дослідниця, вони включають гальмування імпульсів, робочу пам'ять та когнітивну гнучкість.

– Мислення – здатність обробляти інформацію для формування понять, розв’язання проблем, міркування та прийняття рішень. На думку вченої, навички мислення включають аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, узагальнення.

За словами О. Савченко [0], всі ці компоненти є взаємопов’язаними та синергетично взаємодіють між собою, формуючи цілісну систему когнітивних навичок дитини.

Грунтовний аналіз когнітивного розвитку дітей дошкільного віку представлено у працях Ж. Піаже, який розробив операційну теорію інтелектуального розвитку, що включає чотири стадії. Дошкільний період відповідає другій стадії – стадії доопераційного мислення, ключовою характеристикою якої є егоцентризм – нездатність дитини усвідомлювати відносність власної точки зору. Серед особливостей егоцентричного мислення вчений виокремлював анімізм (наділення неживих об’єктів і природних явищ ознаками живого), фіналізм (пояснення причин через кінцеву мету), артифікалізм (пояснення походження об’єктів як результату діяльності людини або божества), реалізм (ототожнення психічного та фізичного, ідеального та матеріального) і синкретичність (сприйняття цілого без виокремлення складових частин, ігнорування суперечностей) [1]. Згідно з поглядами Ж. Піаже, у дошкільному віці перцептивні процеси домінують над мисленнєвими, а цілісність сприйняття переважає над аналітичною діяльністю.

Дошкільний вік є сенситивним періодом для становлення мовленнєвої функції, яка тісно взаємопов’язана з розвитком інших психічних процесів, включаючи мислення. І. Ушакова підкреслює значущу роль мовлення в процесах мислення, оскільки воно забезпечує можливість оперування об’єктами в ментальному плані, їх порівняння, виявлення властивостей і відношень, що знаходить відображення у судженнях та умовиводах [0]. П. Гальперін також акцентував увагу на поетапному формуванні розумових дій. Перший етап передбачає створення орієнтовної основи дії, що включає уявлення про мету, операції, об’єкт, засоби та критерії її виконання. На цій основі відбувається засвоєння дії. Другий етап характеризується виконанням дії у зовнішній

розгорнутій формі. Подальшим є етап узагальнення. На третьому етапі дія переноситься у вербальну форму. Четвертий етап передбачає виконання дії у внутрішньому плані, а на заключному етапі відбувається її інтерналізація зі згортанням та трансформацією операцій [0, с.113].

Розвиток мислення тісно пов'язаний з розвитком мовлення, що знаходить відображення в особливостях та еволюції останнього. Згідно з Ж. Піаже, мовлення дошкільнят поділяється на соціалізоване та егоцентричне. До соціалізованих висловлювань належать адаптована інформація, критика та глузування, накази, прохання, погрози, питання та відповіді. Егоцентрична мова включає повторення (ехолалію), монолог та колективний монолог. Спостерігається зменшення коефіцієнта егоцентричної мови з віком (близько 50% у середньому дошкільному віці та різке зниження у 7-8 років), що, за Піаже, є наслідком зростання соціалізації мислення та мовлення. Л. Виготський інтерпретував егоцентричну мову як зовнішній прояв внутрішнього мовлення, а її вікові зміни пояснював переходом у внутрішню форму внаслідок розвитку мислення [10].

Пам'ять дошкільників переважно є мимовільною, а основним її рушієм є інтерес. Після п'яти років діти починають свідомо використовувати стратегії запам'ятовування, такі як групування інформації [0]. В. Шевчук зазначає тенденцію до дещо вищого рівня запам'ятовування у дівчаток, хоча статистично вона не є значущою, а також підкреслює краще запам'ятовування матеріалу, з яким діти активно взаємодіють [0]. Т. Дуткевич серед психолого-педагогічних умов розвитку пам'яті старших дошкільників виділяє постановку мнемічних завдань та розвиток сюжетно-рольової гри. При цьому рекомендується спочатку пропонувати дітям «пригадати» матеріал, а потім ставити цілеспрямоване завдання «запам'ятати». Важливим є пояснення дитині ефективності періодичного відтворення інформації. У старшому дошкільному віці пріоритетним є розвиток довільного запам'ятовування [17, с. 210].

Фізіологічною основою уяви є формування нових нейронних зв'язків на основі попереднього досвіду. Уява є результатом інтегрованої роботи обох

сигнальних систем і може бути пасивною та активною, репродуктивною та творчою. Виокремлюють також антиципуючу уяву, що забезпечує можливість передбачення майбутніх подій та наслідків дій. До основних форм уяви належать аглютинація, гіперболізація, схематизація, типізація та загострення [0, с. 54]. О. Вільчинська зазначає, що у старшому дошкільному віці уява стає більш цілеспрямованою, довільною, відокремлюється від зовнішньої підтримки та переходить у внутрішній план, удосконалюються способи створення образів та планування продуктивної діяльності [11].

Важливою є взаємопроникність та взаємозумовленість усіх когнітивних процесів. Розвиток мовлення стимулює розвиток мислення та пам'яті, остання, зберігаючи попередні образи, є основою для розвитку уяви. Сприйняття неможливе без концентрації уваги. Тренуючи один когнітивний процес, ми опосередковано впливаємо на інші. Необхідність цілеспрямованого та систематичного розвитку (а іноді й корекції) когнітивної сфери дошкільника зумовлена сенситивністю цього вікового періоду для формування всіх пізнавальних процесів.

Старший дошкільний вік є сенситивним періодом для формування когнітивних навичок, які включають розвиток уваги, пам'яті, сприйняття, мови та мовлення, виконавчих функцій та мислення. У цьому віці відбувається перехід від егоцентричного мислення до більш соціалізованого, розвивається довільна пам'ять, цілеспрямована уява, а мовлення стає інструментом мислення. Взаємопроникність та взаємозумовленість усіх когнітивних процесів зумовлюють необхідність їх комплексного та системного розвитку.

На основі здійсненого аналізу, *когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку* можна визначити як інтегровану систему пізнавальних умінь і здібностей, що охоплює процеси сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мовлення та уяви, забезпечує здатність дитини ефективно сприймати, обробляти, зберігати та використовувати інформацію для адаптації до навколишнього середовища, розв'язання проблем та підготовки до успішного навчання в школі, формується

під впливом біологічного дозрівання, активної взаємодії з фізичним і соціальним середовищем та культурним контекстом.

1.2. Педагогічні умови розвитку когнітивних навичок у дітей передшкільного віку

Когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку найкраще розвиваються саме в дошкільному віці і в більшій мірі визначають успішність особистості в майбутньому. Саме з цієї причини є важливим розглянути педагогічні умови розвитку когнітивних навичок дітей передшкільного віку в контексті підготовки до Нової української школи, які спрямовані на формування готовності до навчання, оскільки в багатьох відношеннях саме від педагога залежить вибір методів, засобів і форм роботи з дітьми в цьому напрямку.

Перш ніж виявити і обґрунтувати педагогічні умови розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку для ефективної підготовки до навчання в Новій українській школі, визначимо сутність поняття «умова».

У філософському словнику за редакцією В. Шинкарука поняття «умова» визначається як: «категорія, в якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує» [0, с. 703]. У сучасному тлумачному словнику української мови знаходимо аналогічне визначення поняття «умова»: «Умова - це необхідна обставина, що уможливорює здійснення, утворення чогось або сприяє чомусь» [9, с. 879]. Під «умовою» в педагогічному смислі, Р. Гурова розуміє все те, від чого залежить інше; середовище, обстановку, у якій перебувають і без якої не можуть існувати предмети, явища [15].

Отже, умова – це зовнішнє стосовно предмета різноманіття об'єктивного світу, складова будь-якого процесу, зокрема і процесу розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку як умови ефективної підготовки до навчання в Новій українській школі. Умови складають середовище, в якому

виникає, існує й розвивається те чи інше явище або процес. Поза цим середовищем вони не можуть існувати.

У сучасній науковій літературі поняття «педагогічні умови» визначається багатоаспектно, охоплюючи в змісті комплекс заходів, зміст, методи, прийоми й організаційні форми навчання та виховання; сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань.

Відтак, педагогічні умови розглядаємо як комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених заходів освітнього процесу, що забезпечують досягнення конкретної мети. Аналіз методично-наукової літератури з питань дослідження, дозволив виокремити три педагогічні умови розвитку когнітивних навичок у дітей передшкільного віку в контексті підготовки до навчання в Новій українській школі:

- 1) навчання через гру;
- 2) створення розвивального сучасного освітнього середовища;
- 3) заохочення дітей до критичного мислення та дослідницької діяльності.

Отже, *першою педагогічною умовою* у дослідженні виступило навчання через гру. Гра – це провідний вид діяльності дитини до шести (семи) років, який характеризується емоційно насиченою, спонтанною активністю дитини, фантазуванням, неординарністю мислення, швидким переключенням уваги, зміною дій, які в скороченій узагальненій формі відображають знання дитини про світ та супроводжуються мовленням (зовнішнім та внутрішнім) [0, с. 36].

Різноманітні види гри відіграють важливу роль у розвитку когнітивних навичок. Гра є провідною діяльністю у передшкільному віці, сприяючи переходу до рольової гри та розвитку уяви. Ігрові методи мають значний вплив на когнітивний розвиток дітей передшкільного віку, зокрема на розвиток уяви.

Ігрові методики демонструють високу ефективність у формуванні математичних та логічних компетентностей. Зокрема, ігри з елементами кількісних обчислень та просторових завдань забезпечують кращу інтеріоризацію понять кількості, величини, форми та просторових відношень.

Застосування цифрових ігрових технологій дозволяє індивідуалізувати навчальні завдання відповідно до особливостей розвитку конкретної дитини, підвищуючи тим самим результативність освітнього процесу. Використання інтерактивних цифрових платформ стимулює аналітико-синтетичну діяльність та формування навичок узагальнення інформації [0].

Логіко-математичні ігри, зокрема головоломки, пазли та класифікаційні завдання, сприяють розвитку аналітичного мислення, здатності до розв'язання проблемних ситуацій та формування навичок критичної оцінки. Так, головоломки активізують процеси послідовного аналізу наявних ресурсів, що забезпечує розвиток стратегічного мислення. Складання пазлів удосконалює сприйняття просторових відношень та сприяє формуванню когнітивної гнучкості, яка є фундаментальною для пізнавальної активності.

Мовленнєві ігри спрямовані на збагачення лексичного запасу, засвоєння граматичних структур та вдосконалення комунікативної компетентності. У старшому дошкільному віці такі ігри включають дескриптивні вправи, нарацію подій та побудову текстів за визначеним алгоритмом. Завдання, що потребують аргументації або обґрунтування вибору, сприяють розвитку не лише мовленнєвих навичок, але й критичного мислення. Наприклад, у процесі конструювання речень або наративів із заданими лексичними одиницями активізуються семантичні та синтаксичні нейронні структури, що забезпечує глибше засвоєння мовних закономірностей на практичному рівні.

Мовленнєві ігри становлять ефективний інструментарій розвитку когнітивних функцій дітей дошкільного віку. Вони стимулюють образне мислення, оптимізують мнемічні процеси, підвищують концентрацію уваги та удосконалюють мовленнєву діяльність, що в комплексі сприяє розвитку логічного мислення та формуванню мовленнєвої компетентності. Інтерактивний характер таких ігор забезпечує активне залучення дітей до освітнього процесу, що сприяє засвоєнню нової інформації через практичну діяльність. Це також позитивно впливає на формування соціальних навичок та збагачення лексичного

запасу, що має істотне значення для подальшої навчальної діяльності та соціальної адаптації [0].

Навчання через гру також є важливим елементом адаптаційно-ігрового циклу в перших двох класах НУШ, сприяючи розвитку необхідних навичок та полегшуючи перехід до школи.

Для ефективного використання ігрових методів у роботі з дітьми дошкільного віку педагогам важливо створити безпечні та комфортні умови, які сприяють розвитку їхніх когнітивних функцій, таких як пам'ять, увага, логічне мислення та мовлення. Це зумовило вибір *другої педагогічної умови* - створення розвивального сучасного освітнього середовища.

Дослідженню наукових засад та різноманітних характеристик освітнього середовища приділяли увагу такі науковці, як: А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутий та ін. Вони зокрема акцентували увагу на зміст, структуру, особливості освітнього середовища, умови його формування. Провідні науковці в галузі дошкільної освіти та психології (А. Богуш, Н. Гавриш та ін.) трактують середовище як «сукупність умов, що оточують дитину та взаємодіють з нею як з організмом і особистістю, впливаючи на формування її пізнавальних процесів. Середовище може бути найближчим (родина, сім'я, родичі, друзі), далеким (суспільний устрій), зовнішнім, внутрішнім, пасивним, активним, актуальним, розвивальним» [0, с.12], що має безпосередній вплив на характер і якість розвитку когнітивної сфери дошкільника.

Інші дослідники визначають освітнє середовище як «...те, посеред чого перебуває суб'єкт, за допомогою чого формується його спосіб пізнання світу, що опосередковує розвиток його когнітивних функцій» [0, с. 140-141]. Це визначення підкреслює роль середовища як медіатора між дитиною та світом знань, що особливо важливо для формування готовності до навчання в умовах Нової української школи. Особливу увагу науковці приділяють взаємодії дитини із середовищем: «..від того, в яких взаєминах із середовищем перебуває дитина, які зміни відбуваються в ній і в середовищі, залежить динаміка розвитку її когнітивних навичок, формування якісно нових пізнавальних структур.

Ставлення дитини до середовища визначає також її пізнавальну активність у ньому» [14, с. 234-236]. Ця позиція відображає сучасне розуміння середовища як активного чинника, що стимулює розвиток інтелектуальних здібностей дошкільників через їхню власну активність та взаємодію з різноманітними компонентами освітнього простору.

У сучасній дошкільній педагогіці [8] під терміном «розвивальне середовище» розуміють інтегрований комплекс матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних, психолого-педагогічних умов, які забезпечують організацію життєдіяльності дітей і дорослих та цілеспрямовано впливають на розвиток когнітивної сфери дошкільників. Метою створення розвивального освітнього середовища в закладах дошкільної освіти є забезпечення життєво важливих потреб особистості, яка формується, зокрема потреб у пізнанні, дослідженні, експериментуванні та інших видах інтелектуальної активності, що є особливо важливим для підготовки до навчання в умовах Нової української школи.

Отже, аналіз наукових джерел щодо сутності та значення розвивального середовища для когнітивного розвитку дітей передшкільного віку дозволяє сформулювати узагальнене тлумачення розвивального сучасного освітнього середовища як цілісної, спеціально організованої, динамічної системи умов і впливів, що забезпечує активізацію пізнавальних процесів, формування мисленнєвих операцій та когнітивних стратегій дошкільників у процесі їхньої взаємодії з предметно-просторовим, соціальним та інформаційним компонентами середовища.

Розвивальне сучасне освітнє середовище в контексті підготовки дітей до навчання в Новій українській школі характеризується полісуб'єктністю, варіативністю, насиченістю стимулами для пізнавальної діяльності, а також спрямованістю на забезпечення суб'єктної позиції дитини у виборі засобів і способів пізнання. Воно функціонує як інтегрований комплекс умов, що сприяє розвитку всіх компонентів когнітивної сфери дошкільника: уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення та сприйняття.

Сучасні освітні парадигми, особливо концепція Нової української школи, вимагають від дітей не лише засвоєння знань, а й здатності самостійно здобувати їх, аналізувати інформацію, ставити запитання та шукати відповіді. Саме тому логічним продовженням і *третьою педагогічною умовою* розвитку когнітивних навичок виступає заохочення дітей до критичного мислення та дослідницької діяльності. Ця умова передбачає формування у дітей здатності до рефлексії, аналізу, висування гіпотез та їх перевірки, що становить основу наукового пізнання світу. На розвиток критичного мислення як життєву необхідність вказується у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні. Розвиток у дитини узагальнених способів розумової діяльності в ньому розглядається як «формування у дошкільника життєвої компетентності, яка базується та характеризується через сформовані наскрізні вміння: аналітичне мислення; здатність працювати в команді; оцінювати ризики та приймати рішення; розрізняти та конструктивно керувати емоціями; логічно обґрунтовувати свою позицію» [0, с. 3].

Критичне мислення є важливим компонентом когнітивного розвитку дітей передшкільного віку. Це специфічний тип мислення, що характеризується раціональністю та логічністю, на протилежність емоційним реакціям. Розвиток навичок критичного мислення безпосередньо впливає на формування інтелектуальних здібностей дитини та її готовність до навчання в умовах НУШ.

Невід'ємною складовою розвитку критичного мислення є дослідницька діяльність, яка природним чином доповнює та поглиблює когнітивні процеси дітей старшого дошкільного віку. Питання про сутність, структуру та значення дослідницької діяльності в системі інших її видів у закладі дошкільної освіти досліджувались у працях Г. Беленької, Н. Лисенко та ін. На їхню думку, саме дослідницька діяльність гармонійно інтегрує всю багатогранність не лише теоретичних знань, а й умінь і навичок щодо їх набуття та перенесення в різні сфери життєдіяльності дошкільника.

Дослідницька діяльність – це особливий вид пізнавальної активності, спрямований на розв'язання творчих, пошукових завдань, результат яких не є

заздалегідь визначеним. Така діяльність структурована відповідно до основних етапів наукового пізнання: виявлення проблеми, формулювання гіпотез, проведення експериментальної перевірки, аналіз отриманих даних, узагальнення результатів та формулювання висновків [18, с. 236]. Саме через такий системний підхід до вивчення явищ у дітей формуються базові дослідницькі навички, які є необхідними для успішного навчання в умовах Нової української школи.

У процесі опанування дослідницької діяльності та експериментування відбувається активний розвиток усіх компонентів пізнавальної сфери дитини (сприйняття, мислення, пам'ять), особливо інтенсивно формуються практичні навички, комунікативні здібності, вдосконалюється розумовий та естетичний розвиток. Діти, які володіють розвиненими конструктивними навичками, демонструють прискорений мовленнєвий розвиток. Координовані, точні рухи рук сприяють більш ефективному опануванню технікою письма в майбутньому.

Характерними особливостями дітей, які залучені до конструктивної та дослідницької діяльності, є розвинена уява та фантазія, творча активність, прагнення до експериментування та відкриттів. У них формуються просторове, логічне, математичне й асоціативне мислення, вдосконалюється пам'ять – ключові компоненти інтелектуального розвитку та показники готовності до навчання в школі. Важливо спрямовувати освітній процес таким чином, щоб діти не просто здобували нові знання про досліджувані об'єкти, а й здійснювали власні, нехай маленькі, але значущі для них відкриття [0].

Отже, визначені нами педагогічні умови розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку перебувають у тісному взаємозв'язку і лише їх комплексне впровадження забезпечує ефективне функціонування педагогічної системи підготовки до навчання в Новій українській школі. Цілісне використання цих педагогічних умов значно підвищує рівень сформованості когнітивних навичок дітей передшкільного віку, що є ключовим чинником їхньої успішної адаптації та навчання в умовах НУШ.

1.3. Аналіз чинних програм ЗДО в контексті досліджуваної проблеми

Головним державним документом дошкільної освіти є Базовий компонент дошкільної освіти [4], який реалізується в сучасних програмах та навчально-методичних комплексах, які затверджуються Міністерством освіти і науки України. Його мета – забезпечення єдності і наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах Нової української школи, визначення вимог до компетентностей дітей дошкільного віку, серед яких когнітивні навички посідають особливе місце. Документ визначає ключові напрями розвитку пізнавальних процесів дошкільників, зокрема таких когнітивних навичок, як сприймання, увага, пам'ять, мислення, мовлення та уява.

Особливу увагу в документі приділено освітнім напрямам «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» та «Мовлення дитини», які безпосередньо пов'язані з розвитком когнітивної сфери старших дошкільників та формуванням їхньої готовності до навчання в умовах Нової української школи.

Для ґрунтовного вивчення проблеми розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку нами проаналізовано чинні програми, які використовуються в закладах дошкільної освіти України. Аналізу підлягали варіативні освітні програми, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, а саме: «Дитина», «Я у світі», «Впевнений старт», «Українське дошкілля». Дослідження цих програмових документів дозволило виявити особливості представлення змісту, форм і методів розвитку когнітивної сфери дітей старшого дошкільного віку в контексті їх підготовки до навчання в Новій українській школі.

Однією з широко використовуваних в Україні програм дошкільної освіти є *програма «Дитина»*. Для аналізу розвитку когнітивних навичок дітей 5-6 років особливий інтерес становлять зміст та завдання, передбачені для старшої групи, яка може називатися «Фантазери-мрійники» (для дітей шостого року життя) та «Дослідники» (для дітей сьомого року життя). Програма передбачає розвиток

різних типів мислення, зокрема наочно-дієвого, наочно-образного та словесно-логічного. Це охоплює широкий спектр когнітивних процесів, починаючи від конкретних маніпуляцій з предметами до більш абстрактних форм мислення. Програма також націлена на формування вміння мислити схемами, використовуючи сприйняття, аналіз, синтез та узагальнення, а також на розвиток логічного мислення через оперування абстрактними категоріями. Такий підхід є важливим кроком у підготовці дітей до більш складних розумових операцій, необхідних у школі.

У розділі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» [16, с. 180-182] для старшої групи (шостий рік життя) акцент робиться на збагаченні сенсорного досвіду дітей та розвитку їхніх пізнавальних здібностей через сенсорні відчуття. Програма передбачає закріплення знань про основні кольори, розрізнення відтінків, порівняння кольорів за яскравістю та насиченістю, а також групування предметів за колірними ознаками. Щодо орієнтування у формі та величині предметів, програма спрямована на закріплення знань про геометричні фігури, знайомство з новими фігурами, формування вміння порівнювати предмети за розміром та розрізняти їх за двома-трьома ознаками одночасно. Ці завдання сприяють розвитку аналітико-синтетичних здібностей та формують основи для подальшого математичного розвитку.

Програма також зорієнтована на розвиток уваги, зокрема її стійкості та довільності. Ці аспекти є критично важливими для успішного навчання в школі, де дітям необхідно концентруватися на завданнях протягом певного часу та свідомо керувати своєю увагою. Розвиток пам'яті, згідно з програмою, спрямований на формування стійкої пам'яті, здатної утримувати значний обсяг інформації. Це передбачає використання різноманітних методів та прийомів для запам'ятовування та відтворення інформації.

Розвиток уяви також є важливим компонентом програми «Дитина», яка націлена на формування активної та продуктивної уяви у дітей старшого дошкільного віку. Уява є ключовою для розвитку креативності, творчого мислення та здатності до генерування нових ідей. Щодо розвитку мовлення,

програма ставить за мету правильну вимову всіх звуків, вільне використання інтонації та активний словниковий запас. Розділ «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» також передбачає використання відповідної лексики при обговоренні кольорів, форм та розмірів, що сприяє збагаченню мовлення та уточненню розуміння сенсорних ознак.

Важливою особливістю програми «Дитина» є акцент на розвитку дослідницьких навичок та пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Про це свідчить, зокрема, назва старшої вікової групи - «Дослідники», що само по собі налаштовує на активну дослідницьку діяльність. Програма передбачає залучення дітей до пошуково-дослідницької діяльності, що сприяє розвитку їхньої допитливості та прагнення до пізнання нового [16, с. 248]. Це є одним із ключових компетентностей, на яких наголошує НУШ.

Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» є основною в програмі «Я у Світі» (нова редакція, частина II) [0, с. 296-309], яка безпосередньо стосується розвитку пізнавальних процесів у дітей старшого дошкільного віку. Виділення окремої освітньої лінії, присвяченої сенсорно-пізнавальному розвитку, підкреслює явний акцент програми на цих важливих аспектах навчання в ранньому дитинстві. Ця освітня лінія для дітей 5-6 років включає такі змістові блоки: пізнавальний інтерес, сенсорно-перцептивний досвід, логіко-математичний розвиток та цілісна картина світу. Програма передбачає подальше збагачення сенсорного досвіду дітей та розвиток їхніх пізнавальних здібностей через сенсорні відчуття, орієнтування у кольорах, формі, величині предметів, звуках, просторі та часі, а також ознайомлення з кількістю та лічбою. Такий всебічний підхід до когнітивного розвитку охоплює різні аспекти, від базових сенсорних відчуттів до складніших логічних та математичних уявлень. Включення блоку «Цілісна картина світу» свідчить про спробу інтегрувати різні аспекти знань та сприяти ширшому розумінню.

Програма «Я у світі» пропонує різноманітні методи та види діяльності в межах цієї освітньої лінії для розвитку когнітивних навичок у старших дошкільників. У розділі «Організація життєдіяльності» [0, с. 302-304] освітньої

лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» згадується використання експериментування та спостереження як методів розвитку пізнавальної активності. Програма пропонує конкретні завдання та методи, спрямовані на розвиток різних типів мислення. Вона орієнтована на розвиток наочно-дієвого, наочно-образного та словесно-логічного мислення, визнаючи важливість кожного з них для загального когнітивного розвитку дитини, наголошено на важливості інтегрованого підходу до розвитку мислення, де різні типи мислення взаємопов'язані та доповнюють один одного.

Освітня програма «Впевнений старт» [0] розроблена для дітей старшого дошкільного віку та спрямована на забезпечення їхнього всебічного розвитку. Розділ «Пізнавально-дослідницька діяльність» [0, с. 11-16] програми безпосередньо присвячений розвитку таких когнітивних процесів, як сприймання, пам'ять, увага, уява та мислення, а також розвитку розумових операцій, включаючи аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та класифікацію. Програма ставить за мету розвиток пізнавальних інтересів, здібностей, психічних процесів та розумових операцій, зокрема вправляння у використанні найпростіших логічних прийомів, таких як узагальнення, систематизація та класифікація. Освітні завдання програми також включають розширення знань дитини про навколишній світ та сприяння розвитку її самостійної пізнавальної активності.

Для розвитку пізнавальних процесів у програмі «Впевнений старт» запропоновано різноманітні методи та завдання. Зокрема, передбачено використання спеціальних дидактичних ігор та вправ. Важливу роль відіграє ігрова діяльність, включаючи сюжетно-рольові, конструкторські та інтелектуальні ігри, які сприяють розвитку мислення, уяви, пам'яті та уваги. Фізичні вправи також використовуються для розвитку уваги. Для розвитку пам'яті програма заохочує дітей до запам'ятовування віршів та переказування історій. Розвиток уяви відбувається через художню діяльність та ігри-фантазування. Мовленнєвий розвиток, який включає обговорення та розповідання історій, також є важливим для когнітивного розвитку.

Отже, освітня програма «Впевнений старт» досить повно та системно охоплює розвиток когнітивних навичок, необхідних для успішного навчання в Новій українській школі. Програма приділяє значну увагу загальнопізнавальному та логіко-математичному розвитку, а також розвитку основних пізнавальних процесів.

Програма «Українське дошкілля» [7] приділяє значну увагу розвитку основних когнітивних процесів у дітей старшого дошкільного віку. Розвиток різних типів мислення розглядається в межах освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» [7, с. 222-225], яка охоплює сенсорні еталони та елементарні математичні уявлення. Також у програмі відзначається підвищення стійкості уваги, хоча її розвиток все ще залежить від особливостей нервової системи. Підкреслюється важливість зацікавлення дітей діяльністю для залучення та підтримки їхньої уваги. В освітній лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» увага розглядається як необхідна умова для розуміння властивостей предметів.

Розвиток пам'яті у старшому дошкільному віці характеризується запам'ятовуванням предметів, ситуацій, слів у дії, в процесі практичної, ігрової та трудової діяльності. Програма враховує переважання образної пам'яті в цьому віці та ставить за мету формування довільного запам'ятовування через повторення та елементарну систематизацію матеріалу. Програма відзначає зростання стійкості уяви, появу яскравих образів та здатність тривалий час займатися однією і тією ж грою. Освітня лінія «Світ мистецтва» [7, с. 205-217] відіграє значну роль у збагаченні репродуктивної уяви через знайомство з літературою, музикою та образотворчим мистецтвом, заохочуючи дітей уявляти персонажів та події.

Програма «Українське дошкілля» є надійним інструментом для розвитку когнітивних навичок у дітей віком 5-6 років, що відповідає принципам та цілям Нової української школи.

Отже, проведений аналіз чинних програм закладів дошкільної освіти України в контексті розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного

віку дозволяє дійти висновку, що всі розглянуті програми («Дитина», «Я у світі», «Впевнений старт», «Українське дошкілля») ґрунтуються на положеннях Базового компонента дошкільної освіти та приділяють значну увагу розвитку пізнавальних процесів дітей 5-6 років як важливої умови їхньої підготовки до навчання в Новій українській школі. Кожна з програм має свої особливості у підходах до розвитку когнітивної сфери дошкільників, проте всі вони спрямовані на формування таких важливих пізнавальних процесів, як сприймання, увага, пам'ять, мислення, мовлення та уява. Спільним для проаналізованих програм є компетентнісний підхід, що передбачає формування не лише системи знань, а й практичних умінь, необхідних для успішної адаптації до шкільного навчання.

Висновки першого розділу

Здійснено теоретичний аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з проблеми розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку в контексті підготовки до Нової української школи.

З'ясовано сутність феномена «когнітивний розвиток», під яким розуміємо динамічний та багатогранний процес, що включає зростання та вдосконалення інтелектуальних здібностей та розумових процесів, таких як сприйняття, увага, пам'ять, мова, мислення, міркування та розв'язання проблем, впродовж усього життя. Цей розвиток формується складною взаємодією біологічного дозрівання, активної взаємодії з навколишнім середовищем (як фізичним, так і соціальним), соціальних взаємодій, культурних контекстів та індивідуального досвіду.

Визначено поняття «когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку» як інтегровану систему пізнавальних умінь і здібностей, що охоплює процеси сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мовлення та уяви, забезпечує здатність дитини ефективно сприймати, обробляти, зберігати та використовувати інформацію для адаптації до навколишнього середовища, розв'язання проблем та підготовки до успішного навчання в школі, формується під впливом

біологічного дозрівання, активної взаємодії з фізичним і соціальним середовищем та культурним контекстом.

Виокремлено та схарактеризовано педагогічні умови когнітивного розвитку дітей старшого дошкільного віку, а саме:

- навчання через гру;
- створення розвивального сучасного освітнього середовища;
- заохочення дітей до критичного мислення та дослідницької діяльності.

Здійснено аналіз чинних програм закладів дошкільної освіти України в контексті розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку («Дитина», «Я у світі», «Впевнений старт», «Українське дошкілля»), що дозволило дійти висновку, що чинні програми дошкільної освіти створюють необхідне підґрунтя для розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку та їхньої підготовки до навчання в умовах Нової української школи.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

2.1. Характеристика рівнів розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку

Вивчивши науково-педагогічну літературу щодо проблеми розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку, ми поставили за мету експериментально перевірити рівень сформованості когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку як умови ефективної підготовки до навчання в Новій українській школі.

До експериментальної роботи було залучено вихованців ЗДО «Сонечко» у кількості 39 осіб. Експеримент передбачав роботу експериментальної (ЕГ – 19 вихованців) і контрольної (КГ – 20 респондентів) груп, де досліджувався стан вияву зазначеного феномену.

Метою констатувального етапу експерименту було визначити стан розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до мети було визначено завдання:

- виокремити критерії, показники та схарактеризувати рівні розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку;
- обрати відповідні методики визначення рівня розвитку когнітивних навичок, розробити діагностувальні завдання для дітей;
- провести діагностувальне дослідження рівнів сформованості когнітивних навичок у дітей старшої дошкільної групи;
- проаналізувати результати констатувального етапу дослідження, сформулювати висновки про результати діагностики щодо сформованості когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

На основі аналізу наукової літератури та офіційних документів було визначено шість ключових когнітивних навичок, які є найбільш важливими для успішної підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі:

- **Увага:** здатність концентруватися на завданні, ігнорувати відволікаючі фактори та переключати увагу між різними видами діяльності. Розвиток довільної уваги є важливим досягненням старшого дошкільного віку.

- **Пам'ять:** здатність зберігати та відтворювати отриману інформацію, що є основою для засвоєння навчального матеріалу. У дошкільному віці активно розвиваються як зорова, так і слухова пам'ять.

- **Мислення:** здатність аналізувати, порівнювати, узагальнювати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та розв'язувати проблеми. Для успішного навчання важливим є розвиток логічного та абстрактного мислення.

- **Мовлення:** засіб спілкування, пізнання світу та вираження власних думок. Важливим є розвиток як активного (експресивного), так і пасивного (рецептивного) мовлення.

- **Уява:** здатність створювати нові образи та ідеї, що є важливим для творчості, розв'язання проблем та розуміння абстрактних понять. Розрізняють репродуктивну та творчу уяву.

- **Сприйняття:** процес відображення предметів та явищ навколишнього світу за допомогою органів чуття (зору, слуху, дотику). Розвиток сенсорного сприйняття є фундаментом для когнітивного розуміння світу.

Аналіз наукових джерел підтверджує, що саме ці когнітивні навички є ключовими для успішного навчання у школі. Уява та сприйняття, хоча й менш явно виділені в деяких джерелах, також відіграють важливу роль у загальному когнітивному розвитку дошкільників. Особливо важливим у старшому дошкільному віці є розвиток довільної уваги, оскільки здатність свідомо контролювати свою увагу є необхідною для ефективної участі в навчальному процесі.

Для оцінки рівнів розвитку кожної з визначених когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі експерименту було використано критерії та показники, розроблені на основі Базового компонента дошкільної освіти та загальних принципів когнітивної психології (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії та показники розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку

Когнітивні навички	Критерії	Показники
Увага	1. Стійкість та зосередженість уваги	1.1. Тривалість залучення до структурованої діяльності (складання пазла, прослуховування казки)
		1.2. Кількість випадків відволікання під час виконання зосередженої діяльності
	2. Переключення та вибірковість уваги	2.1. Легкість та швидкість переходу між різними видами діяльності протягом одного заняття
		2.2. Результативність виконання завдань, що вимагають фільтрації відволікаючих факторів
Пам'ять	1. Короткочасна пам'ять	1.1. Кількість елементів, відтворених одразу після пред'явлення
		1.2. Здатність виконувати усні інструкції, що складаються з кількох кроків
	2. Зорово-слухова пам'ять	2.1. Відтворення деталей прослуханої казки або розповіді
		2.2. Відтворення деталей малюнка або зображення, показаного протягом короткого часу
Мислення	1. Логічне мислення та розв'язання проблем	1.1. Результативність виконання завдань на класифікацію та знаходження «зайвого» предмета
		1.2. Успішність у складанні вікових пазлів або виконанні конструктивних завдань
	2. Математичне та просторове мислення	2.1. Здатність рахувати предмети та розв'язувати прості арифметичні задачі
		2.2. Здатність виконувати інструкції, що містять просторові терміни та орієнтуватися на площині

Мовлення	1. Словниковий запас та експресивне мовлення	1.1. Кількість різних слів, спонтанно використаних дитиною під час спілкування
		1.2. Складність та зв'язність висловлювань
	2. Рецептивне мовлення та розуміння	2.1. Здатність виконувати інструкції зростаючої складності
		2.2. Розуміння змісту казок та розмов
Уява	1. Креативне та репрезентативне мислення	1.1. Оригінальність в ігрових сценаріях та розповіданні історій
		1.2. Участь у рольових іграх, призначення ролей та символічне використання предметів
	2. Зорова уява та творчість	2.1. Опис уявних образів під час прослуховування казки без ілюстрацій
		2.2. Креативність у завершенні «Незакінченого малюнка»
Сприйняття	1. Зорове сприйняття	1.1. Здатність називати та розрізняти кольори, форми та розміри
		1.2. Здатність розрізняти схожі візуальні стимули
	2. Слухове та тактильне сприйняття	2.1. Здатність розрізняти різні звуки та точність виконання інструкцій, наданих на слух
		2.2. Здатність впізнавати предмети на дотик

Використання цих критеріїв та показників дозволить отримати об'єктивну оцінку рівня розвитку ключових когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку на початковому етапі експерименту. Оскільки НУШ орієнтована на практичне застосування знань та розвиток компетентностей, показники оцінки мають відображати не лише наявність певних знань, але й здатність дитини використовувати ці знання в різних ситуаціях, наприклад, під час гри або розв'язання проблем.

Для кожної з визначених когнітивних навичок виокремлені три рівні розвитку: низький, середній та високий (таблиця 2.2). Ці рівні відображають спектр розвитку та допомагають якісно оцінити рівень сформованості кожної навички в дитини старшого дошкільного віку.

Таблиця 2.2

**Характеристика рівнів розвитку когнітивних навичок у дітей
старшого дошкільного віку**

Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Увага		
Дитині важко зосередитися на діяльності довше кількох хвилин, легко відволікається, потребує постійного переспрямування, має труднощі з виконанням інструкцій, що складаються з кількох кроків.	Дитина здатна зосереджуватися на діяльності протягом помірного часу з періодичними відволіканнями, може виконувати прості інструкції, що складаються з кількох кроків, іноді потребує нагадувань.	Дитина здатна утримувати увагу на завданні протягом часу, відповідного до віку, демонструє стійкість до відволікаючих факторів, легко виконує складні інструкції, що складаються з кількох кроків, з мінімальною допомогою.
Пам'ять		
Дитина відтворює незначну кількість елементів після короткого часу їх представлення, має труднощі з виконанням інструкцій, що складаються з кількох кроків, погано впізнає раніше вивчений матеріал.	Дитина відтворює помірну кількість елементів після короткого часу їх представлення, може виконувати прості інструкції, що складаються з кількох кроків, з деякими повтореннями, впізнає частину раніше вивченого матеріалу.	Дитина точно відтворює значну кількість елементів після короткого часу їх представлення, легко виконує складні інструкції, що складаються з кількох кроків, демонструє хороше впізнання раніше вивченого матеріалу.

Мислення		
Дитині важко складати прості пазли, має труднощі з елементарними завданнями на класифікацію, обмежене розуміння кількості та числа, складнощі з розумінням простих просторових напрямків.	Дитина здатна складати деякі прості пазли методом проб та помилок, виконує елементарні завдання на класифікацію з невеликою допомогою, має базове розуміння кількості та числа в невеликому діапазоні, може виконувати прості просторові інструкції.	Дитина ефективно складає пазли, які відповідають віку, точно виконує завдання на класифікацію, демонструє хороше розуміння кількості та числа в межах вікової норми, легко виконує складні просторові інструкції та демонструє просторове мислення.
Мовлення		
Обмежений словниковий запас, використовує прості та часто граматично неправильні речення, має труднощі з розумінням складних інструкцій або казок.	Словниковий запас знаходиться на стадії розвитку, використовує переважно граматично правильні прості речення, розуміє більшість інструкцій та основний зміст казок.	Має багатий словниковий запас, використовує складні та граматично правильні речення, розуміє та адекватно реагує на широкий спектр інструкцій та може розуміти детальні казки.
Уява		
Обмежена залученість до рольових ігор, має труднощі з генеруванням нових ідей	Бере участь у деяких рольових іграх на знайомі теми, може генерувати прості уявні ідеї з	Бере участь у складних та креативних рольових іграх, генерує оригінальні ідеї та

або символічним використанням предметів.	підказками, використовує деякі предмети символічно.	історії, гнучко та символічно використовує предмети.
Сприйняття		
Має труднощі з розрізненням основних кольорів, форм та розмірів, складнощі з розрізненням схожих візуальних або слухових стимулів.	Розрізняє більшість основних кольорів, форм та розмірів, здатний розрізняти помірно схожі візуальні та слухові стимули.	Точно розрізняє широкий спектр кольорів, форм та розмірів, демонструє хорошу здатність розрізняти тонкі відмінності у візуальних та слухових стимулах.

Загальний рівень розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку буде визначено як середнє арифметичне рівнів розвитку окремих навичок.

Виокремлені критерії, показники та рівні стали основою вибору та розробки завдань для виявлення рівня розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

На констатувальному етапі експерименту було проведено комплексну діагностику розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку з використанням валідних психодіагностувальних методик та спостереження. Для дослідження кожної когнітивної навички було застосовано по дві методики, що дозволило отримати більш об'єктивні результати.

Для оцінювання уваги були використані методики:

- «Знайди та викресли» – для визначення стійкості та концентрації уваги (Додаток Б);
- «Графічний диктант» – для виявлення здатності утримувати увагу при виконанні покрокових інструкцій (Додаток В);.

Пам'ять досліджувалась за допомогою методик:

- «10 слів» – для оцінки слухової пам'яті та процесів запам'ятовування;
- «Запам'ятай картинки» – для діагностики зорової пам'яті.

Для дослідження мислення застосовувались:

- «Що тут зайве?» – для визначення здатності до класифікації та логічного мислення;
- «Розклади картинки за серіями» – для оцінки здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Мовлення оцінювалось за допомогою:

- Спостереження за спонтанним мовленням дітей у різних видах діяльності;
- Завдання на опис картинок – для виявлення рівня зв'язного мовлення та словникового запасу.

Для діагностики уяви використовувались:

- «Придумай розповідь» – для оцінки оригінальності та креативності;
- «Незакінчений малюнок» - для визначення здатності до творчого перетворення.

Сприйняття досліджувалось за допомогою:

- «Відгадай на дотик» – для оцінки тактильного сприйняття;
- Завдання на розрізнення кольорів, форм та розмірів – для діагностики зорового сприйняття.

Окрім стандартизованих методик, було проведено систематичне спостереження за дітьми під час ігрової діяльності та виконання завдань, що дозволило отримати більш повне уявлення про рівень розвитку їхніх когнітивних навичок у природних умовах. Узагальнені результати за окремими когнітивними навичками дослідних груп дітей наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні розвитку окремих когнітивних навичок дослідних груп дітей за результатами констатувального експерименту

Група	Рівні розвитку окремих когнітивних навичок		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
<i>Увага</i>			
КГ (к-ть / %)	6 / 30,0%	11 / 55,0 %	3 / 15,0%
ЕГ (к-ть / %)	4 / 21,1%	12 / 63,1 %	3 / 15,8%
<i>Пам'ять</i>			
КГ (к-ть / %)	7 / 35,0%	9 / 45,0 %	4 / 20,0%
ЕГ (к-ть / %)	5 / 26,3%	12 / 63,2 %	2 / 10,5%
<i>Мислення</i>			
КГ (к-ть / %)	5 / 25,0%	13 / 65,0 %	2 / 10,0%
ЕГ (к-ть / %)	6 / 31,6%	10 / 52,6 %	3 / 15,8%
<i>Мовлення</i>			
КГ (к-ть / %)	7 / 35,0%	11 / 55,0 %	2 / 10,0%
ЕГ (к-ть / %)	6 / 31,6%	11 / 57,9 %	2 / 10,5%
<i>Уява</i>			
КГ (к-ть / %)	6 / 30,0%	11 / 55,0 %	3 / 15,0%
ЕГ (к-ть / %)	7 / 36,8%	9 / 47,4 %	3 / 15,8%
<i>Сприйняття</i>			
КГ (к-ть / %)	6 / 30,0%	10 / 50,0 %	4 / 20,0%
ЕГ (к-ть / %)	6 / 31,6%	9 / 47,4 %	4 / 21,0%

Узагальнені дані по рівнях розвитку когнітивних навичок дослідних груп дітей за результатами констатувального експерименту представлено у таблиці 2.4 та рисунку 2.1.

Таблиця 2.4

Рівні розвитку когнітивних навичок дослідних груп дітей за результатами констатувального експерименту

	Рівні						Всього
	Низький		Середній		Високий		
	к-ТЬ дітей	%	к-ТЬ дітей	%	к-ТЬ дітей	%	
КГ	6	30,0	11	55,0	3	15,0	20 / 100%
ЕГ	6	31,6	10	52,6	3	15,8	19 / 100 %

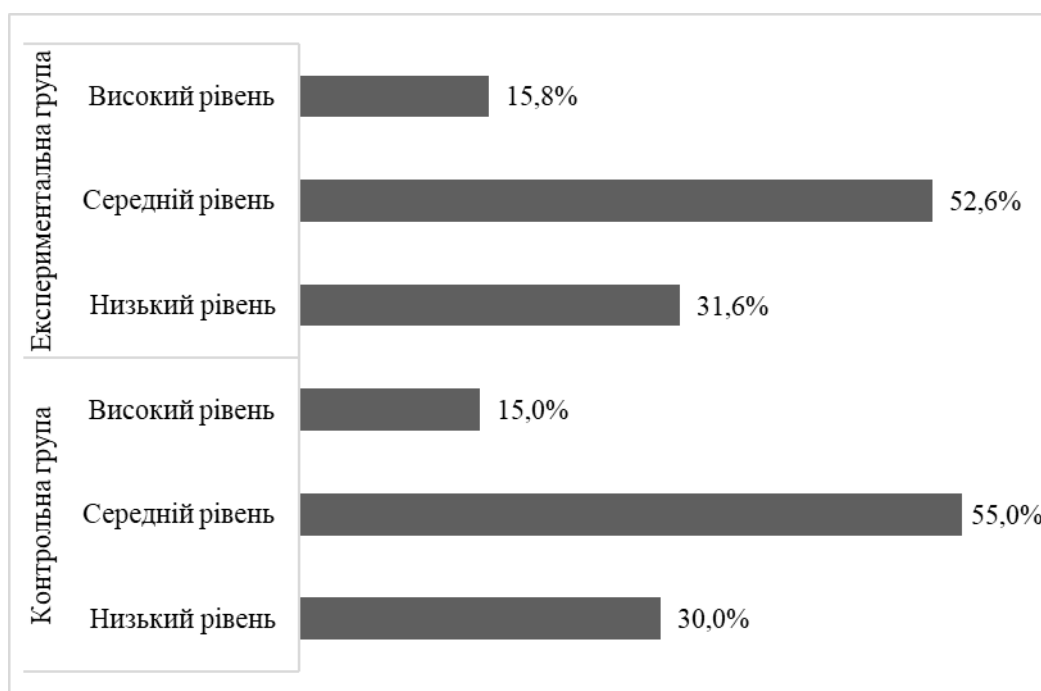

Рис. 2.1. Розподіл старших дошкільників за рівнями розвитку когнітивних навичок на констатувальному етапі експерименту

Аналіз отриманих даних дає змогу дійти висновку, що лише 15,0 % дітей КГ та 15,8 % дітей ЕГ мають високий рівень розвитку когнітивних навичок; більшість дітей (55,0 % КГ та 52,6 % ЕГ) демонструють середній рівень розвитку когнітивних навичок, але потребують подальшого розвитку і підтримки. Низький рівень відповідає 30,0% дітей КГ та 31,6% дітей ЕГ.

Отже, результати проведеної діагностики показують недостатню сформованість когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Методичні рекомендації щодо розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку в контексті Нової української школи

Створена система педагогічного впливу базувалася на науково обґрунтованих педагогічних умовах, визначених у теоретичній частині дослідження: навчання через гру; створення розвивального сучасного освітнього середовища; заохочення дітей до критичного мислення та дослідницької діяльності. Комплексне застосування цих умов стало основою для розробки

методичних рекомендацій, які були апробовані в ході формувального етапу експерименту та спрямовані на підвищення ефективності освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Реалізація першої педагогічної умови – *навчання через гру*. Враховуючи, що гра є провідним видом діяльності для дітей дошкільного віку, саме ця умова стала центральною під час формувального етапу експерименту. Нами було розроблено та систематизовано комплекс дидактичних, розвивальних та сюжетно-рольових ігор, спрямованих на цілеспрямований розвиток кожної з ключових когнітивних навичок.

Для *розвитку уваги* як базової когнітивної навички було відібрано та систематизовано комплекс спеціалізованих ігор, що сприяють формуванню різних типів уваги: довільної, мимовільної, зорової та слухової. Особлива увага приділялася поступовому ускладненню завдань, що дозволяло дітям поступово нарощувати концентрацію та тренувати переключення уваги між різними об'єктами та завданнями.

Гра «Малюємо фігури по точках» (Додаток Г) стала одним із ключових інструментів для розвитку зорово-моторної координації та довільної уваги. У процесі з'єднання точок для створення різноманітних фігур діти навчалися утримувати увагу на деталях, послідовно виконувати дії та контролювати власні рухи. Гра проводилася щотижня в індивідуальній та малогруповій формі, з поступовим ускладненням від простих геометричних фігур до складних зображень тварин та предметів. Спостереження показали, що регулярне використання цієї гри сприяло значному покращенню здатності дітей зосереджуватися на завданні протягом 10-15 хвилин.

Паралельно впроваджувалася ***інтерактивна гра «Де звучить?»***, яка ефективно розвивала слухову увагу та просторове орієнтування. Діти із заплющеними очима визначали напрямок звуку від різних музичних інструментів чи звукових іграшок, що рухалися по групі. Ця гра особливо сподобалася вихованцям своєю динамічністю та елементом таємничості. Вона

проводилася двічі на тиждень по 10-15 хвилин, що дозволяло дітям розвивати не лише слухову увагу, але й навички концентрації в умовах сенсорного обмеження.

Дидактична гра «Знайди відмінності та розмалюй» з використанням тематичних зображень (зима, весна, тварини) поєднувала розвиток зорової уваги з творчою діяльністю. Діти мали знайти 5-7 відмінностей між двома схожими малюнками, а потім розфарбувати їх за власним бажанням. Така інтеграція аналітичної та творчої діяльності сприяла формуванню стійкості уваги та розвитку спостережливості. Гра використовувалася як частина ранкового кола або як заспокійлива діяльність після рухливих ігор (Додаток Д)

Систематичне впровадження зазначених ігор у щоденну освітню практику дозволило створити ефективну систему розвитку уваги, що поєднувала навчальні та розважальні елементи. Важливим аспектом було дотримання принципу поступовості – від простих завдань на 5-7 хвилин до складніших, що вимагали концентрації протягом 10-15 хвилин.

Технології *розвитку пам'яті* реалізовувалися через комплексну систему ігор, що активізували різні види пам'яті: зорову, слухову, рухову та образну. Враховуючи, що пам'ять є процесом збереження, відтворення та забування інформації, було важливо створити різноманітні ігрові ситуації, які б стимулювали всі аспекти мнемічних процесів у дітей старшого дошкільного віку.

Дидактична гра «Що змінилося?» стала основою для розвитку зорової пам'яті та спостережливості. На початку гри діти уважно розглядали композицію з 5-6 іграшок або предметів, запам'ятовуючи їх розташування протягом 30 секунд. Потім, заплющивши очі, вони чекали, поки педагог переставляв, додавав або прибирав 1-2 предмети. Завданням було відновити початковий порядок або точно назвати всі зміни. Поступово кількість предметів збільшувалася до 8-10, а час для запам'ятовування зменшувався до 15-20 секунд, що сприяло тренуванню швидкості та точності запам'ятовування.

Колективна гра «Сніжний ком» ефективно розвивала слухову пам'ять та навички послідовного відтворення інформації. Діти сідали в коло, і перший гравець починав фразу, наприклад: «Я збираюся варити суп і в каструлю наллю

воду». Наступний повторював цю фразу повністю і додавав свою частину: «Я наллю воду і покладу м'ясо». Таким чином, останній гравець мав відтворити всю послідовність дій. Гра проводилася тричі на тиждень з різними тематичними сюжетами: приготування їжі, збирання на прогулянку, планування свята, що робило процес запам'ятовування більш осмисленим та цікавим.

Настільна гра «Знайди пару» була спрямована на розвиток зорової пам'яті та концентрації уваги одночасно. Парні картки з зображеннями тварин, рослин або предметів розкладалися малюнками вниз. Діти по черзі відкривали дві картки, намагаючись знайти однакові пари. Якщо картки співпадали, гравець забирав їх собі, якщо ні - повертав на місце картинками вниз. Гра вимагала запам'ятовування розташування кожної картки для успішного пошуку пар. Використовувалися набори різної складності: від 12 карток (6 пар) для початківців до 24 карток (12 пар) для досвідчених гравців (рис. 2.2)

Рис. 2.2 Настільна гра «Знайди пару»

Ритмічна гра «Повтори за мною» розвивала моторно-слухову пам'ять через відтворення звукових послідовностей. Педагог або дитина-ведучий створювали ритмічний малюнок, плескаючи в долоні, стукаючи олівцем по столу або використовуючи музичні інструменти. Інші діти мали точно повторити почутий ритм. Складність поступово зростала від простих дво-трьохтактних

ритмів до складних композицій з паузами та акцентами. Така гра не лише тренувала пам'ять, але й розвивала музичний слух та координацію рухів.

Важливим аспектом роботи з розвитку пам'яті стало використання ігор-драматизацій, які вимагали запам'ятовування та відтворення текстів у правильній послідовності. Діти разом із педагогом розігрували знайомі казки, вірші та оповідання, що сприяло формуванню образної пам'яті та розвитку мовленнєвих навичок.

Розвиток мислення як процесу аналізу, синтезу, узагальнення та порівняння потребував створення спеціальних ігрових ситуацій, що стимулювали дітей до самостійного пошуку рішень та формулювання логічних висновків. Особлива увага приділялася іграм, що заохочували критичне мислення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та розвиток здатності до класифікації та узагальнення, які є фундаментальними для успішного навчання в умовах Нової української школи.

Інтелектуальна гра «Спійманка» ефективно розвивала критичне та логічне мислення через систему питань з підвохом, що вимагали від дітей глибокого аналізу та нестандартного підходу до вирішення завдань. Наприклад, на запитання «Скільки ніг у карася?» діти спочатку поспішали відповісти «дві» або «чотири», але після обговорення доходили висновку, що у риби взагалі немає ніг. Такі завдання проводилися під час ранкового кола, що допомагало дітям розвивати критичне ставлення до інформації та вміння аналізувати формулювання запитань.

Експериментальна гра «Що плаває, що тоне?» поєднувала розвиток логічного мислення з елементами дослідницької діяльності. Діти висували гіпотези щодо поведінки різних предметів з металу, пластмаси, дерева та скла у воді, а потім експериментально перевіряли свої припущення. Важливо, що педагог заохочував дітей не лише спостерігати результат, але й пояснювати причини спостережуваних явищ, встановлювати зв'язки між властивостями матеріалів та їх поведінкою у воді.

Словесна гра «Яким буває?» стимулювала розвиток асоціативного мислення та здатності до виділення різноманітних властивостей предметів. Діти мали назвати якнайбільше характеристик заданого об'єкта, наприклад: «Будинок буває великим, маленьким, дерев'яним, цегляним, новим, старим, високим, низьким, красивим, затишним». Гра проводилася в колі, де кожна дитина додавала нову властивість, що розвивало не лише мислення, але й мовлення, розширювало активний словник та вчила дітей розглядати предмети з різних точок зору.

Конструктивна гра «Малюємо за інструкцією: цікава геометрія» була спрямована на розвиток просторового та логічного мислення одночасно. Діти отримували словесні інструкції для створення складних геометричних композицій, наприклад: «Намалюй великий червоний квадрат, всередині нього - синє коло, а зверху на квадраті - жовтий трикутник». Такі завдання вимагали від дітей уміння утримувати в пам'яті кілька умов одночасно, аналізувати просторові відношення та послідовно виконувати складні інструкції. Поступово складність завдань зростала до 5-7 умов в одній інструкції.

Сюжетно-рольові ігри та їх вплив на мовленнєвий розвиток реалізовувалися через систему діалогових ігор, сюжетно-рольових вправ та комунікативних ситуацій, що стимулювали дітей до активної вербальної взаємодії. Особлива увага приділялася розвитку зв'язного мовлення, розширенню активного словникового запасу та формуванню вміння аргументувати власні судження - навичок, які є фундаментальними для успішної комунікації в освітньому середовищі Нової української школи.

Комунікативна вправа «Прошу вас» була спрямована на навчання дітей культурі мовленнєвого спілкування та формування навичок переконування. У процесі гри діти навчалися формулювати ввічливі звернення, добирати переконливі аргументи для обґрунтування своїх прохань та підтримувати конструктивний діалог. Наприклад, дитина мала переконати «бабусю» (роль виконувала інша дитина) дозволити піти на прогулянку, використовуючи різноманітні аргументи: «Бабусю, прошу вас, дозвольте піти гуляти. Я вже

зробила всі справи, на вулиці гарна погода, і мені потрібне свіже повітря для здоров'я». Така діяльність проводилася тричі на тиждень у формі міні-сценок тривалістю 10-15 хвилин.

Творча вправа «Розкажи про свій будиночок» ефективно розвивала описове мовлення та стимулювала розвиток уяви дітей. Кожна дитина отримувала зображення казкового будиночка і мала скласти детальну розповідь про нього, описуючи не лише зовнішній вигляд, але й внутрішнє оздоблення, мешканців, їх звички та пригоди. Педагог заохочував дітей використовувати емоційно забарвлені епітети, порівняння та метафори: «Мій будиночок схожий на грибочок з червоною шапочкою. У ньому живе добра фея, яка допомагає лісовим звірятам». Поступово складність завдань зростала – від простих описів до створення цілісних оповідань з елементами сюжету (Додаток Е).

Інтелектуально-мовленнєва гра «Хто мені допоможе» поєднувала розвиток мовлення з розширенням знань про тваринний світ та формуванням логічного мислення. Діти мали проаналізувати проблемну ситуацію та аргументовано пояснити, яка тварина могла б допомогти у її вирішенні. Така гра розвивала не лише мовлення, але й аналітичне мислення та здатність до аргументації.

Сюжетно-рольові ігри відігравали особливу роль у розвитку зв'язного мовлення, оскільки створювали природні ситуації для мовленнєвого спілкування. Діти брали на себе різноманітні ролі – лікаря, вчителя, продавця, батьків – і моделювали реальні комунікативні ситуації. Важливо, що в процесі гри діти вголос розмовляли з іграшками, імітували голоси різних персонажів, створювали розгорнуті діалоги та монологи. Дидактичні ігри зі звуконаслідуванням та фонетичні вправи також активно використовувалися для розвитку мовленнєвої культури та фонематичного слуху.

Поетапність впровадження ігрових технологій забезпечувалася дотриманням принципу від простого до складного в усіх видах ігрової діяльності. *Розвиток уяви* як процесу створення нових образів реалізовувався через **творчу гру «Подорож хмарами»**, яка проводилася під час прогулянок та

стала улюбленою формою розвитку образної уяви дітей. Лежачи на траві або сидячи на лавці, діти спостерігали за хмарами та фантазували, на що вони схожі. Педагог заохочував дітей до детальних описів та створення цілих історій про пригоди хмарних персонажів.

Арт-терапевтична техніка «Ляпки» ефективно стимулювала творчу уяву через роботу з випадковими формами та кольорами. Діти складали аркуш паперу навпіл, капали на одну половину різнокольорові фарби, потім притискали і розгортали, отримуючи симетричні плями незвичайної форми.

Особливе місце в роботі з розвитку уяви займали ігри з перетворення звичайних предметів, що навчали дітей нестандартно мислити та наділяти об'єкти новими властивостями. Приклади ігор для розвитку уяви описано у додатку Ж.

Творче ліплення з пластиліну та глини активно використовувалося для розвитку просторової уяви та втілення фантастичних образів у тривимірній формі. Діти створювали не лише реалістичних тварин та предмети, але й вигадували фантастичних істот, будували міста майбутнього, ліпили персонажів власних казок. Важливо, що педагог не нав'язував зразків для копіювання, а заохочував до власної творчості та експериментування з формою.

Розвиток сприйняття як процесу отримання, обробки та інтерпретації інформації здійснювався через комплексну систему дидактичних ігор, що активізували всі сенсорні канали дитини: зоровий, слуховий, тактильний, нюховий та смаковий (додаток З).

Застосування ігрових методів відбувалося систематично та було інтегровано в різні форми роботи з дітьми експериментальної групи протягом дня, що дозволило зробити процес розвитку когнітивних навичок природним, цікавим та високоефективним.

Друга педагогічна умова – створення розвивального сучасного освітнього середовища – базувалася на розумінні середовища як активного чинника когнітивного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до дитиноцентричної філософії Нової української школи, освітнє середовище має

бути не просто фоном для навчання, а динамічним, трансформативним інструментом, що стимулює пізнавальну активність, творчість та самостійність дошкільників.

Проектування предметно-ігрового розвивального середовища ґрунтувалося на дев'яти ключових принципах, які забезпечували комплексний підхід до організації освітнього простору. Ці принципи систематизовано в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Ключові принципи організації розвивального середовища

Принцип	Характеристика
Розвивальна спрямованість	Середовище активно сприяло розвитку дитини, а осередки облаштовувалися з урахуванням найбільш актуальних завдань для поточного розвитку з пріоритетом особистісного підходу та творчого розвитку
Відповідність до віку дітей та сенситивних періодів	У виборі засобів та обладнання враховувалися вікові потреби старших дошкільників та їхні сенситивні періоди як «вікна можливостей» для оптимального навчання
Варіативність та розширення	Урізноманітнення умов розвитку дитини, можливостей для якісного навчання та максимальне збагачення діяльності у середовищі для розвитку гнучкості мислення, креативності та здатності до вибору
Динамічність та трансформативність	Мобільність наповнення середовища, можливість легко змінювати та вдосконалювати його, забезпечуючи при цьому відносну постійність для відчуття комфорту та захищеності

Активність та самостійність	Середовище спонукало дітей до активного розвитку, взаємодії з його наповненням та надавало можливість вільного вибору діяльності
Функціональність	Елементи предметного середовища були підлаштовані до освітніх цілей, відповідаючи вимогам практичності, мобільності та варіабельності
Діалог та співпраця	Просторове розміщення та вміст осередків сприяли співтворчості та спілкуванню однолітків між собою та з дорослими
Культуровідповідність та зв'язок із реальним життям	Навчання пов'язувалося з реальним життям та культурними традиціями
Безпека та психологічний комфорт	Забезпечення фізичної та психологічної безпеки, комфортної атмосфери для дитини

У рамках експериментального дослідження було створено чотири основні предметно-ігрові осередки, кожен з яких мав специфічне призначення для розвитку різних когнітивних навичок. *Пізнавально-дослідницький осередок* включав куточок природи та дослідництва з ігровим природним матеріалом, пісочницю з кальцинованим піском та тематичними наборами іграшок для експериментів, сенсорні посібники та килимки для розвитку різних відчуттів, матеріали для простих наукових дослідів. Цей осередок був спрямований на заохочення розумових та вольових зусиль, розвиток аналітичних здібностей через встановлення простих залежностей, навчання класифікувати, порівнювати, узагальнювати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. У пізнавально-дослідницькому осередку пісочниця оздоблювалася тематичними наборами іграшок, які щотижня змінювалися: тварини лісу, морські мешканці, динозаври, роботи. Такий підхід утримував інтерес дітей та сприяв розвитку гнучкості мислення через адаптацію до нових контекстів, що безпосередньо пов'язано з

динамічністю та трансформативністю середовища. На практиці організували систему мобільних елементів середовища: розміщення полиць та столів залишалося постійним для комфорту дітей, але їх внутрішнє наповнення змінювалося щодва тижні. Геометричні фігури на стіні були магнітні, що дозволяло швидко адаптувати простір для нового завдання. Зазначимо, що дослідницька діяльність у цьому осередку реалізовувалася через систему простих наукових дослідів, що знайомили дітей з основними властивостями речовин та природними явищами. Дослід «Кругообіг води в природі» став наочною демонстрацією складного природного процесу через доступні для дітей спостереження. З використанням прозорої склянки з гарячою водою, кришки та кубиків льоду діти спостерігали повний цикл трансформації води: підйом пари від гарячої рідини, конденсацію на охолодженій кришці та утворення крапель, які стікали вниз, імітуючи дощ. Педагог супроводжував процес проблемними питаннями: «Куди зникла частина води з склянки?», «Звідки з'явилися крапельки на кришці?», «Як ви думаєте, так само відбувається в природі?». Такий підхід стимулював встановлення причинно-наслідкових зв'язків та розвивав здатність до абстрактного мислення через перенесення спостережуваних явищ на реальні природні процеси.

Математичний осередок містив набори геометричних тіл та фігур, демонстраційний та роздатковий матеріал з різних розділів математики, логічні головоломки, сортувальники, рамки-вкладиші, абаки, рахунки, математичні конструктори, блоки Дьенеша для формування логіко-математичної компетентності. Метою цього осередку було формування понять кількості, рахунку, порівняння, вимірювання, геометричних форм, просторових понять, класифікації, порядку та причинно-наслідкових зв'язків. Для активізації самостійності ми також використовували «запрошення» до діяльності: цікаво оформлені завдання, розміщені на видному місці. Наприклад, у математичному осередку на дошку прикріплювалась карточка: «Хто знайде всі червоні геометричні фігури?» або «Скільки кубиків поміститься в цю коробку?». Такі «виклики» стимулювали самостійний вибір діяльності та функціональність

кожного елемента простору. Робота з сенсорними посібниками та килимками забезпечувала комплексний розвиток тактильного сприйняття та формувала базу для розвитку мислительних операцій порівняння та узагальнення.

Природне інтегрування математичних навичок в життєво значущий контекст реалізовувалося у сюжетно-рольовій грі «Магазин». У математичному осередку створювався куточок з товарами та ціновими мітками від 1 до 10 умовних одиниць. «Продавець» рахував загальну вартість та обчислював решту, «покупці» планували покупки та формулювали запити з використанням числівників: «Дайте три яблука та дві морквини». Така природна математизація ігрової діяльності забезпечувала практичне застосування знань про числа та рахунок.

Використання мультимедійних технологій значно розширило можливості візуалізації математичних понять. Освітні відеоролики демонструвалися з подальшим виконанням практичних завдань для закріплення. Інтерактивні додатки на планшетах пропонували індивідуалізовані завдання: ігри на рахунок, вправи на класифікацію, логічні задачі на встановлення закономірностей.

Отже, систематична робота в математичному осередку забезпечувала комплексний розвиток когнітивних навичок: увага розвивалася через утримання кількох умов одночасно, пам'ять тренувалася через запам'ятовування послідовностей та властивостей фігур, мислення активізувалося через операції класифікації, встановлення закономірностей, мовлення збагачувалося математичною термінологією.

Мовленнєвий осередок охоплював куточок книги з художньою та енциклопедичною літературою, ілюстрації різної тематики, лепбуки – систематизовані матеріали на певну тему, дидактичні матеріали для розвитку фонематичного слуху. Цільовим розвитком цього осередку було розширення словникового запасу, мовленнєвих навичок, пам'яті, уяви та здатності до переказу і складання історій. У мовленнєвому осередку книги розташовувалися вертикально для легкого вибору, з піктографічними позначками за категоріями (казки, енциклопедії, віршики). Дидактичні матеріали для розвитку

фонематичного слуху розміщувались у спеціальному шухляді з підписами для швидкого знаходження. Також середовище проєктувалося для *взаємодії дітей між собою*: столи розташовувалися так, щоб 3-4 дитини могли працювати разом. Головоломки та пазли потребували взаємодопомоги, що стимулювало співпрацю. Куточок для спільних проєктів містив матеріали для групової творчої роботи: великі полотна для розписування, конструктори для спільного будівництва. Діти регулярно залучалися до спільного оформлення простору: виготовлення гірлянд, створення колективних колажів тощо. Така організація відповідала й *культуровідповідності та зв'язку з реальним життям*. Матеріали та завдання добирали відповідно до реального українського життя дітей. Лепбуки в мовленнєвому осередку включали карточки з українськими казками та легендами, художньо-творчий осередок регулярно поповнювався матеріалами для творення українських символів (писанки, вишиванки, орнаменти). Зазначимо, що створені педагогами та дітьми лепбуки на теми «Пори року», «Тварини», «Моя родина», «Професії» містили завдання різної складності: від розглядання картинок та називання предметів до складання розгорнутих розповідей. Кожен лепбук включав конверти з картками для словникових ігор, кишеньки з загадками та віршами, розкладні елементи з послідовними сюжетами для складання оповідань

Проілюструємо прикладом дидактичної гри, що проводилися в межах цього осередку. Гра «Хто де живе?» поєднувала розширення предметного словника з розвитком граматично правильного зв'язного мовлення. Діти працювали з парними картками, де зображалися тварини та їхні природні середовища проживання (риба – річка, білка – дупло, бджола – вулик, ведмідь). Завдання передбачало не просте з'єднання пар, а складання розгорнутих розповідей: «Рибка живе у воді. Вода може бути холодною або теплою. Рибка харчується водоростями та дрібними комахами. Вона плаває за допомогою плавників». Така робота збагачувала словник природознавчою лексикою, формувала граматично правильні конструкції речень.

Активно переглядалися казкові мультфільми з обов'язковим обговоренням сюжету, характерів героїв, причин їхніх вчинків. Після перегляду діти складали власні розповіді, малювали улюблені сцени з поясненням вибору, що інтегрувало мовленнєвий розвиток з образотворчою діяльністю.

Освітні відеоролики з артикуляційної гімнастики та правильної вимови звуків використовувалися для корекційної роботи. Діти виконували вправи разом з персонажами відео, потім самостійно тренувалися перед дзеркалом у вимові складних звуків.

Художньо-творчий осередок включав креативні вітражі для міні-занять із закріплення знань про сезонні явища, матеріали для малювання, ліплення, аплікації, конструктори різних типів, матеріали для рукоділля. Його призначенням був розвиток творчої уяви, зорового сприйняття, просторового мислення та вміння працювати з множинами. Наприклад, дидактична гра «Колаж-історія» розвивала образне мислення, зорове сприйняття та зв'язне мовлення: діти отримували різноманітні журнали, рекламні буклети та газети, з яких вирізували картинки, що викликали у них інтерес або емоційний відгук. Завдання передбачало створення колажу, об'єднаного спільною темою, настроєм або сюжетною лінією. Важливим аспектом було не просте механічне наклеювання зображень, а усвідомлений вибір та аргументація: «Я вибрала ці картинки, тому що вони всі про весну – тут квіти, птахи і яскраве сонечко», «Це колаж про радість, бо тут усміхнені діти, яскраві кольори та свято». Після завершення роботи кожна дитина презентувала свій колаж групі, розповідаючи придуману історію про зображене.

Зазначимо, що крім дидактичних ігор використовували сюжетно-рольові ігри. Наприклад, «Художник і замовник» спрямована на розвиток комунікативних навичок, слухової уваги, образного мислення та здатності до візуалізації словесних описів. У процесі гри діти розподіляли ролі: одна дитина виступала замовником, який мав чітко сформулювати своє бажання щодо майбутнього малюнка, інша – художником, який уважно слухав опис та втілював задум на папері. Замовник описував бажане зображення, використовуючи

деталізовані інструкції: «Намалюй великий будинок з червоним дахом, біля нього зелене дерево з яблуками, а на небі хай світить жовте сонечко з усміхненим обличчям». Художник мав уважно прислухатися до всіх деталей, за потреби ставити уточнювальні запитання: «Скільки яблук має бути на дереві?», «Будинок має бути одноповерховий чи двоповерховий?». Після завершення роботи відбувалося обговорення результату: чи збігається створене зображення з задумом замовника, що вдалося передати особливо точно, які деталі потребували б уточнення. Потім діти мінялися ролями, що дозволяло кожному розвивати обидві важливі навички – чітко формулювати інструкції та точно їх виконувати.

У процесі формувального експерименту в рамках реалізації другої педагогічної умови було впроваджено доступні сучасні технології та інноваційні педагогічні підходи, що забезпечило створення технологічно збагаченого освітнього середовища відповідно до вимог Нової української школи. Використання мультимедійного проєктора та комп'ютера дозволило організовувати інтерактивні презентації, де діти могли спостерігати за динамічними зображеннями, відео-матеріалами та освітніми мультфільмами. Такий підхід значно підвищував концентрацію уваги дітей, розвивав зорове сприйняття та збагачував уяву через яскраві візуальні образи.

Упровадження планшетів з освітніми додатками створило можливості для індивідуальної роботи з розвитку когнітивних навичок. Діти використовували інтерактивні ігри для тренування пам'яті, розвитку логічного мислення, вдосконалення мовленнєвих навичок через аудіо-візуальні завдання. Особливо ефективними виявилися додатки з вивчення звуків, складів, простих математичних операцій, які дозволяли дітям вчитися у власному темпі та отримувати миттєвий зворотний зв'язок.

Особливу роль відігравало використання аудіо-обладнання: магнітофона, колонок, мікрофонів для запису голосу. Ці засоби дозволяли організовувати вправи на розвиток фонематичного слуху, тренування артикуляції, вивчення віршів та пісень. Діти записували власні голоси, порівнювали звучання різних

звуків, що значно покращувало їхнє мовленнєве сприйняття та активізувало мовленнєву діяльність.

Таким чином, створення розвивального сучасного освітнього середовища як другої педагогічної умови забезпечило комплексний підхід до розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку через інтеграцію традиційних методик із доступними сучасними технологіями. Поєднання чотирьох спеціалізованих предметно-ігрових осередків із мультимедійними засобами, інтерактивними додатками та аудіо-візуальним обладнанням створило багатокomпонентне середовище, що стимулювало розвиток уваги, мислення, сприйняття, уяви та мовлення дошкільників, формуючи міцну основу для успішного навчання в Новій українській школі.

Реалізація третьої педагогічної умови (заохочення дітей до критичного мислення та дослідницької діяльності) здійснювалася через комплексний підхід, що включав п'ять основних напрямків роботи з дітьми старшого дошкільного віку в контексті підготовки до навчання в Новій українській школі. Методика формування дослідницьких навичок базувалася на зміні педагогічного підходу від трансляції готових знань до стимулювання самостійного мислення дітей. Вихователі систематично використовували відкриті запитання замість надання готових відповідей: «А які в тебе думки з цього приводу?», «Як ти думаєш, що тут відбувається?». Критично важливим елементом стало створення атмосфери поваги до всіх відповідей дітей, незалежно від їхньої правильності.

Розвиток навичок висунення гіпотез здійснювався через цілеспрямовані запитання прогностичного характеру: «Якщо ми зробимо це, як ти думаєш, що станеться?», «Давай спрогнозуємо, що буде далі». Такий підхід перетворював дітей з пасивних споживачів інформації на активних дослідників.

Проблемно-пошукове навчання реалізовувалося через створення проблемних ситуацій, що вимагали від дітей самостійного пошуку рішень. Використовувались такі методи: підведення до суперечності, коли діти самостійно виявляли протиріччя та шукали способи їх розв'язання; зіткнення суперечностей у практичній діяльності через створення умов, де діти на

власному досвіді переконувалися в необхідності нових рішень; викладення різних точок зору для обговорення альтернативних підходів до одного питання.

Заохочення нестандартного мислення реалізовувалося через запитання типу «Які ще ідеї можна спробувати?» та стимулювання пошуку множинних варіантів рішень. У роботі з художніми творами застосовувалися проблемні запитання, використовувався інтерактивний метод «Дерево рішень», що допомагав дітям структурувати думки та розглядати різні варіанти вирішення проблем.

Пошуково-дослідницька діяльність організовувалася за чіткою структурою, що знайомила дітей з основами наукового методу (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Етапи проведення пошуково-дослідницької діяльності

<i>Етап</i>	<i>Зміст діяльності</i>	<i>Приклад</i>
Підготовка дітей до дослідів	Бесіда для зацікавлення та виявлення рівня знань дітей	«Як ви гадаєте, діти, дерева взимку живі? Чи дерева замерзають від сильного морозу?»
Висунення гіпотез	Обговорення умов проведення дослідів та висунення припущень	«Давайте поставимо на мороз дві скляночки: в одній буде проста вода, а в другій – з цукром. Як ви гадаєте, в якій склянці вода швидше замерзне?»
Проведення дослідів	Активне спостереження, обмін думками, фіксація спостережень	Діти спостерігають за процесом і фіксують результати у формі малюнків або схем
Аналіз результатів	Порівняння отриманих результатів з початковими припущеннями	Формулювання висновків на основі спостережень

На формувальному етапі проводилися різні типи дослідів: ілюстративні досліди, де вихователь демонстрував явища, а діти спостерігали та робили висновки, та навчальні досліди, де кожна дитина самостійно перевіряла гіпотези та шукала відповіді на питання. Практично впроваджувалися експерименти з водою («Вода-мандрівниця», «Демонстрація кругообігу води»), з природними матеріалами (досліди з піском), біологічні експерименти (виращування рослин), фізичні експерименти (статична електрика, температурні досліди).

Проектна діяльність організовувалася за шестиетапною структурою. На етапі актуалізації проблеми діти самостійно виявляли проблеми та усвідомлювали межі своїх знань, стимулом могли бути відео, літературні уривки або емоційні розповіді. Під час висунення гіпотез та визначення області дослідження формулювалися запитання для дослідження, висувалися різноманітні гіпотези з підкресленням права кожної думки на існування. На етапі вибору методів дослідження під керівництвом вихователя діти обирали адекватні методи збору інформації, що було особливо важливим для формування дослідницьких навичок.

Збір та опрацювання інформації передбачав проведення дослідів, здійснення спостережень, фіксацію інформації в доступній для дошкільників формі. Аналіз та узагальнення включав порівняння результатів із припущеннями, формулювання висновків на основі зібраних даних. Публічний захист результатів відбувався у формі доповідей, малюнків, моделей, що розвивало комунікативні навички та вміння аргументувати висновки. Реалізовувалися різноманітні проекти: «Диво-овочі» для вивчення властивостей овочів та їх використання, «Мій домашній улюбленець» як інтегрований проект з мовленнєвого розвитку та природознавства (додаток II), «Годівничка – пташина їдальня» для екологічного виховання та розвитку спостережливості, проекти з формування раціонального харчування та використання викидних матеріалів.

Систематично використовувалися репродукції художніх картин та ілюстрації як інструменти розвитку критичного мислення через проблемні

завдання за змістом, метод «ствердження-провокація» (навмисні помилки вихователя для стимулювання критичного аналізу), творчі завдання (придумування власних назв картин, введення нових героїв), порівняльний аналіз (зіставлення 2-3 картин за різними критеріями) та діалогічні методи (складання уявних діалогів між героями картин).

Комплексна реалізація третьої педагогічної умови сприяла формуванню критичного мислення, коли діти навчилися ставити запитання, аналізувати інформацію, висувати та перевіряти гіпотези; розвитку дослідницьких навичок через опанування основ наукового методу, вміння планувати та проводити прості експерименти.

Ефективність розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку забезпечувалася не стільки окремим застосуванням кожної з визначених педагогічних умов, скільки їх системною взаємодією та взаємодоповненням. Кожна умова виконує специфічні, але взаємопов'язані функції. Мотиваційна функція реалізується через забезпечення інтересу до пізнання засобами гри, стимулювання дослідницької активності через середовище та підтримку пізнавальної мотивації через критичне мислення. Когнітивна функція передбачає розвиток базових пізнавальних процесів через гру, надання інструментарію для пізнання через середовище та формування метакогнітивних навичок через критичне мислення. Діяльнісна функція організує активну діяльність через гру, забезпечує умови для діяльності через середовище та спрямовує діяльність на результат через критичне мислення.

Отже, системне впровадження трьох педагогічних умов створює мультиплікативний ефект, коли результат їх взаємодії значно перевищує суму окремих ефектів. Це забезпечує комплексний розвиток всіх когнітивних навичок, природність освітнього процесу відповідно до вікових особливостей, ефективну підготовку дітей до успішного навчання у школі.

2.3 Порівняльна характеристика рівнів розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі

Завершальним етапом експериментального дослідження став контрольний етап, який проводився з метою визначення ефективності запропонованої системи педагогічної роботи щодо розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку та їхньої готовності до навчання в Новій українській школі.

Мета контрольного етапу експерименту полягала у з'ясуванні динаміки розвитку когнітивних навичок у дітей експериментальної та контрольної груп після реалізації комплексу педагогічних умов, порівнянні отриманих результатів з початковими показниками.

Завдання контрольного етапу:

- провести повторну діагностику рівня розвитку когнітивних навичок у дітей експериментальної та контрольної груп за тими ж методиками, що використовувалися на констатувальному етапі;
- здійснити порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту;
- сформулювати висновки щодо ефективності запропонованої системи педагогічної роботи.

Для забезпечення об'єктивності та достовірності результатів використовувалися ідентичні діагностувальні методики, що застосовувалися на констатувальному етапі (див. С. 37-38)

Діагностика проводилася у звичних для дітей умовах групових кімнат, в індивідуальному порядку, що забезпечувало максимально комфортну атмосферу та достовірність результатів. Узагальнені результати по окремих когнітивних навичках дослідних груп дітей на контрольному етапі представлено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Рівні розвитку окремих когнітивних навичок дослідних груп дітей за результатами контрольного етапу експерименту

Група	Рівні розвитку окремих когнітивних навичок		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
<i>Увага</i>			
КГ (к-ть / %)	5 / 25,0%	12 / 60,0%	3 / 15,0%
ЕГ (к-ть / %)	1 / 5,3%	8 / 42,1%	10 / 52,6%
<i>Пам'ять</i>			
КГ (к-ть / %)	6 / 30,0%	10 / 50,0%	4 / 20,0%
ЕГ (к-ть / %)	2 / 10,5%	9 / 47,4 %	8 / 42,1%
<i>Мислення</i>			
КГ (к-ть / %)	4 / 20,0%	14 / 70,0%	2 / 10,0%
ЕГ (к-ть / %)	2 / 10,5%	8 / 42,1%	9 / 47,4 %
<i>Мовлення</i>			
КГ (к-ть / %)	6 / 30,0%	12 / 60,0%	2 / 10,0%
ЕГ (к-ть / %)	2 / 10,5%	8 / 42,1%	9 / 47,4%
<i>Уява</i>			
КГ (к-ть / %)	5 / 25,0%	12 / 60,0%	3 / 15,0%
ЕГ (к-ть / %)	2 / 10,5%	7 / 36,8%	10 / 52,7%
<i>Сприйняття</i>			
КГ (к-ть / %)	5 / 25,0%	11 / 55,0%	4 / 20,0%
ЕГ (к-ть / %)	1 / 5,3%	8 / 42,1%	10 / 52,6%

Аналізуючи отримані дані в таблиці 2.7, можемо констатувати значні позитивні зміни в розвитку окремих когнітивних навичок дітей експериментальної групи порівняно з контрольною групою після проведення формувального етапу експерименту. Найбільш вражаючі результати спостерігаються у *розвитку уваги*. В ЕГ кількість дітей з високим рівнем розвитку уваги зросла з 15,8 % (3 дитини) до 52,6 % (10 дітей). Одночасно кількість дітей з низьким рівнем скоротилася з 21,1 % до 5,3 %, тобто майже в чотири рази. У КГ зміни були мінімальними: високий рівень залишився на рівні 15,0 %, а низький лише незначно зменшився з 30,0 % до 25,0 %. Такі значні покращення в ЕГ пояснюються систематичним впровадженням спеціалізованих ігор для розвитку різних типів уваги.

У розвитку пам'яті також спостерігаються суттєві позитивні зміни в ЕГ. Кількість дітей з високим рівнем зросла з 10,5 % (2 дитини) до 42,1 % (8 дітей). Кількість дітей з низьким рівнем зменшилася з 26,3 % до 10,5 %. Ці результати є наслідком комплексної системи ігор, що активізували різні види пам'яті. У КГ покращення були незначними: високий рівень залишився без змін (20,0 %), низький рівень зменшився з 35,0 % до 30,0 %.

Рівень розвитку мислення як ключової когнітивної навички продемонстрував значні покращення в ЕГ. Кількість дітей з високим рівнем зросла з 15,8 % (3 дитини) до 47,4 % (9 дітей). Низький рівень скоротився з 31,6 % до 10,5 %. У КГ високий рівень залишився практично незмінним. Ефективність розвитку мислення ЕГ забезпечувалася впровадженням ігор, що стимулювали критичне та логічне мислення.

У розвитку мовлення ЕГ також показала значні результати. Кількість дітей з високим рівнем зросла з 10,5 % (2 дитини) до 47,4 % (9 дітей). Низький рівень скоротився з 31,6 % до 10,5 %. Такі результати стали можливими завдяки систематичному впровадженню сюжетно-рольових ігор та комунікативних вправ. У КГ зміни були мінімальними: високий рівень залишився на рівні 10,0 %, низький рівень зменшився лише з 35,0 % до 30,0 %.

Уява як творча когнітивна навичка продемонструвала найвищі показники покращення в ЕГ. Кількість дітей з високим рівнем зросла з 15,8 % (3 дитини) до 52,7 % (10 дітей). Ефективність розвитку уяви забезпечувалася впровадженням творчих ігор та арт-терапевтичних технік. Низький рівень скоротився з 36,8 % до 10,5 %. У КГ зміни були незначними: високий рівень залишився практично без змін (15,0%), низький рівень зменшився з 30,0 % до 25,0 %.

Рівень сприйняття ЕГ також показав значні покращення. Кількість дітей з високим рівнем зросла з 21,0 % (4 дитини) до 52,6 % (10 дітей). Низький рівень скоротився з 31,6 % до 5,3 %. Покращення у розвитку сприйняття стали результатом комплексної системи дидактичних ігор, що активізували всі сенсорні канали.

Узагальнені дані по рівнях розвитку когнітивних навичок дослідних груп дітей за результатами контрольного експерименту представлено у таблиці 2.8 та на рисунку 2.2

Таблиця 2.8

Рівні розвитку когнітивних навичок дослідних груп дітей за результатами контрольного етапу експерименту

	Рівні						Всього
	Низький		Середній		Високий		
	к-ть дітей	%	к-ть дітей	%	к-ть дітей	%	
КГ	5	25,0	12	60,0	3	15,0	20 / 100%
ЕГ	2	10,5	8	42,1	9	47,4	19 / 100 %

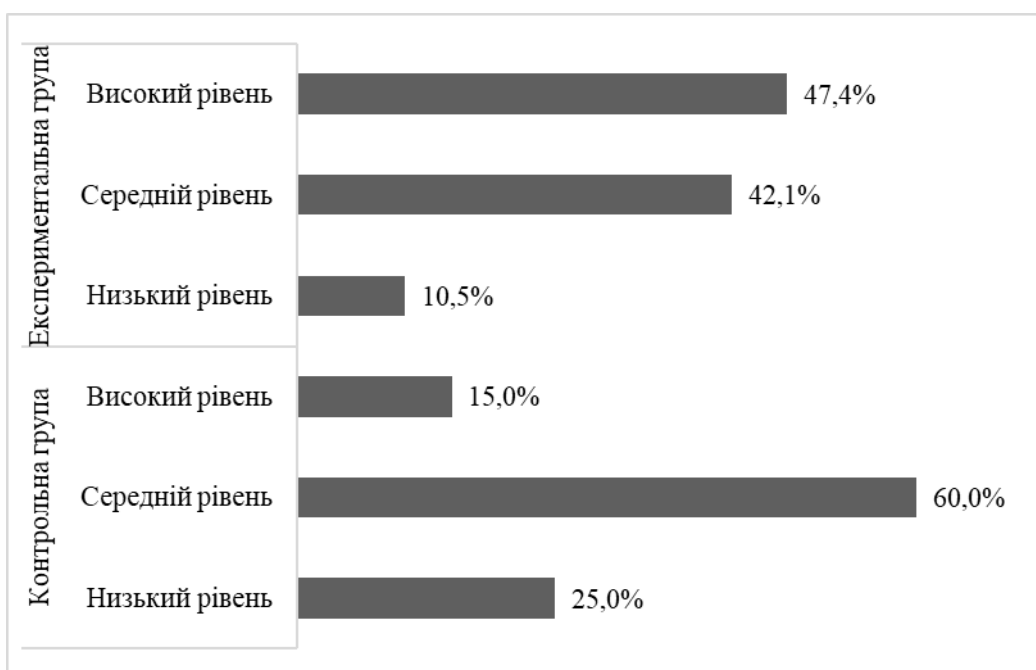

Рис. 2.2 Розподіл старших дошкільників за рівнями розвитку когнітивних навичок на контрольному етапі експерименту

Порівняльні результати діагностики рівнів розвитку когнітивних навичок ЕГ та КГ на констатувальному та контрольному етапах експериментальної роботи представлені в таблиці 2.9 та рисунку 2.3.

Таблиця 2.9

Рівні розвитку когнітивних навичок дітей ЕГ та КГ
(констатувальний та контрольний етапи)

Рівні	Контрольна група				Експериментальна група			
	до експерименту		після експерименту		до експерименту		після експерименту	
	к-ть дітей	%	к-ть дітей	%	к-ть дітей	%	к-ть дітей	%
Високий	3	15,0	3	15,0	3	15,8	9	47,4
Середній	11	55,0	12	60,0	10	52,6	8	42,1
Низький	6	30,0	5	25,0	6	31,6	2	10,5
Всього	20	100	20	100	19	100	19	100

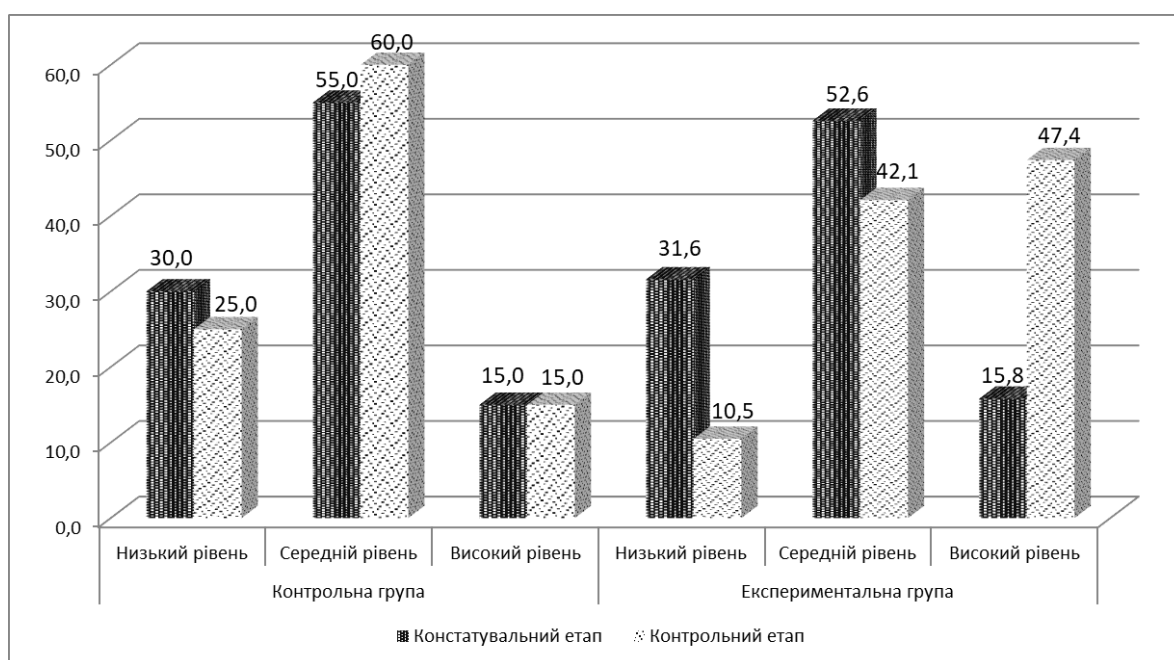

Рис 2.3. Рівні розвитку когнітивних навичок дітей ЕГ та КГ (констатувальний та контрольний етапи)

Аналіз узагальнених результатів за таблицею 2.9 та рисунком 2.3 демонструє кардинальні зміни в розподілі дітей ЕГ за рівнями розвитку когнітивних навичок після формувального етапу експерименту.

У ЕГ спостерігаються значні покращення за всіма показниками. Кількість дітей з високим рівнем розвитку когнітивних навичок зросла втричі - з 15,8 % (3 дитини) на констатувальному етапі до 47,4 % (9 дітей) на контрольному етапі. Це означає, що майже половина дітей ЕГ досягли того рівня розвитку, коли вони здатні утримувати увагу на завданні протягом часу, відповідного віку. Кількість дітей із середнім рівнем зменшилася з 52,6 % (10 дітей) до 42,1 % (8 дітей), що свідчить про перехід частини дітей на вищий рівень розвитку. Діти середнього рівня характеризуються здатністю зосереджуватися на діяльності протягом помірного часу з періодичними відволіканнями. Найбільш значущі зміни відбулися з низьким рівнем – його показник скоротився більш ніж втричі з 31,6 % (6 дітей) до 10,5 % (2 дитини).

На противагу експериментальній групі, у контрольній групі зміни є незначними. Кількість дітей з високим рівнем залишилася практично незмінною – 15,0 % (3 дитини) як на констатувальному, так і на контрольному етапах. Це свідчить про те, що без цілеспрямованого педагогічного впливу природний розвиток когнітивних навичок у старшому дошкільному віці відбувається повільно. Середній рівень у КГ навіть дещо зріс з 55,0 % (11 дітей) до 60,0 % (12 дітей), що може пояснюватися природним віковим розвитком деяких дітей, які перейшли з низького на середній рівень. Низький рівень у КГ зменшився незначно – з 30,0% (6 дітей) до 25,0% (5 дітей), що підтверджує обмеженість природних механізмів когнітивного розвитку без спеціальної педагогічної підтримки.

Отже, співставлення результатів двох груп наочно демонструє ефективність запропонованої системи педагогічної роботи. Різниця між групами за показником високого рівня розвитку когнітивних навичок становить 32,4 % на користь експериментальної групи (47,4 % проти 15,0 %). За показником низького рівня різниця складає 14,5 % також на користь ЕГ (10,5 % проти 25,0 %).

Висновки до другого розділу

У другому розділі дослідження визначено шість ключових когнітивних навичок, які є найбільш важливими для успішної підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі: увага, пам'ять, мислення, мовлення, уява та сприйняття.

Визначено систему критеріїв та показників для оцінки рівня розвитку кожної когнітивної навички, а також три рівні їх сформованості: низький, середній та високий. Описано характеристики кожного рівня, що дозволило створити об'єктивну основу для діагностики когнітивного розвитку дошкільників.

На констатувальному етапі експерименту проведено комплексну діагностику розвитку когнітивних навичок у 39 дітей старшого дошкільного віку (19 дітей експериментальної групи та 20 дітей контрольної групи). З'ясовано, що лише 15, 0% дітей КГ та 15,8 % дітей ЕГ мають високий рівень розвитку когнітивних навичок, тоді як більшість дітей (55,0 % КГ та 52,6 % ЕГ) демонструють середній рівень, а 30,0 % дітей КГ та 31,6 % дітей ЕГ характеризуються низьким рівнем розвитку когнітивних навичок.

Обґрунтовано та апробовано систему методичних рекомендацій щодо розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку в контексті Нової української школи на основі визначених педагогічних умов.

Розроблено та впроваджено комплекс дидактичних, розвивальних та сюжетно-рольових ігор, спрямованих на цілеспрямований розвиток кожної з ключових когнітивних навичок. Створено чотири основні предметно-ігрові осередки (пізнавально-дослідницький, математичний, мовленнєвий та художньо-творчий), що забезпечили комплексний підхід до розвитку когнітивних здібностей дошкільників. Систематизовано методи формування дослідницьких навичок та критичного мислення через проблемно-пошукове навчання, експериментальну діяльність та проєктну роботу.

На контрольному етапі експерименту встановлено значну ефективність запропонованої системи педагогічної роботи. Виявлено, що в експериментальній

групі кількість дітей з високим рівнем розвитку когнітивних навичок зросла втричі – з 15,8 % до 47,4 %, тоді як кількість дітей з низьким рівнем скоротилася майже у п'ять разів – з 31,6 % до 10,5 %. У контрольній групі суттєвих змін не зафіксовано.

Обґрунтовано, що розроблена система методичних рекомендацій повністю відповідає принципам компетентнісного підходу Нової української школи та забезпечує ефективну підготовку дітей старшого дошкільного віку до успішного навчання в школі через комплексний розвиток їхніх когнітивних навичок.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі представлено теоретико-методичне обґрунтування і результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічних умов розвитку когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку як умови підготовки до навчання в Новій українській школі. Результати дослідження дали підстави сформулювати такі висновки:

За результатами аналізу літератури було з'ясовано сутність феномена «когнітивний розвиток», під яким розуміємо динамічний та багатогранний процес, що включає зростання та вдосконалення інтелектуальних здібностей та розумових процесів, таких як сприйняття, увага, пам'ять, мова, мислення, міркування та розв'язання проблем, впродовж усього життя. Цей розвиток формується складною взаємодією біологічного дозрівання, активної взаємодії з навколишнім середовищем (як фізичним, так і соціальним), соціальних взаємодій, культурних контекстів та індивідуального досвіду.

Визначено поняття «когнітивні навички дітей старшого дошкільного віку» як інтегровану систему пізнавальних умінь і здібностей, що охоплює процеси сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мовлення та уяви, забезпечує здатність дитини ефективно сприймати, обробляти, зберігати та використовувати інформацію для адаптації до навколишнього середовища, розв'язання проблем та підготовки до успішного навчання в школі, формується під впливом біологічного дозрівання, активної взаємодії з фізичним і соціальним середовищем та культурним контекстом.

Виокремлено та схарактеризовано педагогічні умови когнітивного розвитку дітей старшого дошкільного віку, а саме: навчання через гру; створення розвивального сучасного освітнього середовища; заохочення дітей до критичного мислення та дослідницької діяльності.

Визначено систему критеріїв та показників для оцінки рівнів розвитку кожної когнітивної навички. Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що лише 15,0 % дітей КГ та 15,8 % дітей ЕГ мають високий рівень

розвитку когнітивних навичок, тоді як 30,0 % дітей КГ та 31,6 % дітей ЕГ – низький рівень розвитку когнітивних навичок.

Обґрунтовано та апробовано систему методичних рекомендацій щодо розвитку когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку в контексті Нової української школи на основі визначених педагогічних умов. Розроблено та впроваджено комплекс дидактичних, розвивальних та сюжетно-рольових ігор, спрямованих на цілеспрямований розвиток кожної з ключових когнітивних навичок. Створено чотири основні предметно-ігрові осередки (пізнавально-дослідницький, математичний, мовленнєвий та художньо-творчий), що забезпечили комплексний підхід до розвитку когнітивних здібностей дошкільників. Систематизовано методи формування дослідницьких навичок та критичного мислення через проблемно-пошукове навчання, експериментальну діяльність та проектну роботу.

На контрольному етапі експерименту встановлено значну ефективність запропонованої системи педагогічної роботи. Виявлено, що в експериментальній групі кількість дітей з високим рівнем розвитку когнітивних навичок зросла втричі - з 15,8 % до 47,4 %, тоді як кількість дітей з низьким рівнем скоротилася майже у п'ять разів - з 31,6 % до 10,5 %. У контрольній групі суттєвих змін не зафіксовано.

Доведено, що впровадження розробленої системи методичних рекомендацій забезпечує гармонійний розвиток когнітивної сфери старших дошкільників і узгоджується з концептуальними засадами компетентнісно орієнтованої освіти Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Piaget J. Piaget's theory. In Piaget and his school. Springer, Berlin, Heidelberg. 1976; 11-23
2. Vygotsky L. S. (1987). Thinking and speech. In R.W. Rieber & A.S. Carton (Eds.), *The collected works of L.S. Vygotsky, Volume 1: Problems of general psychology* (pp. 39-285). New York: Plenum Press. (Original work published 1934.)
3. Vygotsky L., Vygotsky S. Mind in Society: The Development of higher psychological processes. Cambridge-Oxford University Press, 1980
4. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 23.02.2025)
5. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с
6. Бех І.Д. Дошкільна освіта: трансформаційні орієнтири. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць*. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2020. С.7-20.
7. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низковської. 256 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/programy-rozvytku-ditey/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf (дата звернення: 23.02.2025)
8. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 408 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
10. Виготський Л. С. Мислення і мовлення / пер. З рос. О. В. Дзякової. Київ: Видавництво «Либідь», 1991.
11. Вільчинська О. Вікова специфіка розвитку уяви старшого дошкільника.

Наукові записки Інститут психології ім. Г.С.Костюка. Київ, 2020. С.15-19. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_16/sb16_03.pdf (дата звернення: 23.02.2025)

12. Гільбух Ю. 3. Розумово-обдарована дитина: психологія, діагностика, педагогіка. Київ: Інститут психології, 1998. 74 с.

13. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч. метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ: Світич, 2009. 201 с.

14. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення середовища як фактору розвитку особистості школяра : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2012. 475 с.

15. Гурова Р. Г. Соціально-педагогічні дослідження та сучасність. *Радянська педагогіка*. 1989. № 2. С. 79-86.

16. Дитина: освітня програма для дітей від 2 до 7 років. URL: <https://f.osvita.city/file/35/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf> (дата звернення: 23.02.2025)

17. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

18. Енциклопедія освіти. / за ред. В.Г. Кременя. Акад. пед. наук Укр. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

19. Запорожець Олександр Володимирович / Н. В. Кудикіна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: <https://esu.com.ua/article-15481> (дата звернення: 23.02.2025)

20. Карабаєва І. І., Терещенко Л. А. Розвивальне освітнє середовище ЗДО: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання. *Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника* 16.4 (2020). С. 89-101.

21. Коллі-Шамне А. В. Проблемне поле та дидактичний потенціал поняття «зона найближчого розвитку». *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі*: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 21-22

вересня 2021 р. / за наук. ред. Доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова; доктора педагогічних наук, професора О. Малихіна. Київ : «Видавництво Людмила», 2021. С. 46-51

22. Кононенко О. Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку: навчально-методичний посібник. Київ: ДП «Прінт сервіс», 2016. 109 с.

23. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.М. Проколієнко. Упоряд. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Т. Губко, О.В. Проскура. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.

24. Котелянець Н. В. Дослідницька діяльність дітей дошкільного віку в процесі конструювання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2024. № 215. С. 56-60.

25. Ладивір С. О. Рушійні чинники повноцінного розвитку дитини. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. Том IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 12. С. 74-86.

26. Максименко С. Д. Теорія поетапного формування розумових дій П. Я. Гальперіна. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 7-18. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pspl_2018_39_3.pdf (дата звернення: 23.02.2025)

27. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ: Видавництво ТОВ "КММ", 2006, 240 с.

28. Методичні рекомендації за Базовим компонентом дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нової редакції 2021 року. 58 с.

29. Моляко В. О. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта: монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В. О. Моляко. Київ - Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 194 с.

30. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного

віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. - Київ: Українська академія дитинства, 2017. 80 с. URL: https://vstart.com.ua/files/programa_vpevnenii_start_2017.pdf (дата звернення: 23.02.2025)

31. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 431 с.

32. Писарчук О. Т. Особливості формування освітньо-розвивального середовища дошкільних освітніх закладів. *Проблеми дошкільної освіти*. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NZTNPU_ped_2012_2_10.pdf (дата звернення: 23.02.2025)

33. Піроженко Т. О., Карабаєва І. В., Соловйова Л. Ф., Хартман О. Ю. Діагностика готовності дитини до навчання в школі: якісні та кількісні характеристики. *Проблеми сучасної психології*, 2022. № 1. С. 119-124

34. Піроженко Т. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. *Тернопіль: Мандрівець*, 2010, 136 с.

35. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

36. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/programy-rozvytku-ditey/rozvitku-ditini-doshkilnogo-vikuya-u-svitinova-redaktsiyachastina-2.pdf> (дата звернення: 23.02.2025)

37. Психологія когнітивних процесів: науковий посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 420 с.

38. Психологія та педагогіка : курс лекцій / [уклад. : С. О. Ніколаєнко,

С. І. Ніколаєнко] ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. 171 с.

39. Савченко М. С., Бабік І. В., Марєєва, Т. В. (2025). Вплив ігрових методів на когнітивний розвиток дітей дошкільного віку. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (16). URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/747/640> (дата звернення: 23.02.2025)

40. Савченко О. В. Когнітивні ресурси як важлива складова частина індивідуального досвіду на когнітивному рівні. *Psychological Prospects Journal*, 2014. №24. С. 283-296.

41. Семенов О. С. Становлення особистості дитини дошкільного віку в контексті психологічних теорій. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір* : матеріали III Всеукраїнської науковопрактичної конференції з міжнародною участю (1 червня - 2 червня 2018 року). Т. 2. Луцьк, 2018. С.140-143.

42. Смульсон М. Л. Інтелект і ментальні моделі світу. *Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”*. Тематичний випуск «Сучасні дослідження когнітивної психології». Острог : Вид-во Національного університету «Острог», 2009. Вип.12. С. 38-49.

43. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту. Київ: Нора-друк, 2003. 298 с.

44. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 90-92

45. Ушакова І.М. Вікова психологія: курс лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2016. 123 с.

46. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2 вид., перероб. і доп. Київ: Головна редакція УРЕ, 1986. 796 с.

47. Черевата А. В. Розвиток розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичних ігор : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 012 «Дошкільна освіта» / наук. керівник Т. В. Турбар. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 65 с.

48. Шевчук В. В. Гендерний аспект особливостей мимовільної пам'яті при

вивсенні іноземної мови старшими дошкільниками. *Психологія і особистість*. 2017. № 1 (11).

49. Якименко С. І. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтессорі: порівняльний аналіз : монографія. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 296 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Порівняння теорій когнітивного розвитку Ж. Піаже та Л. Виготського

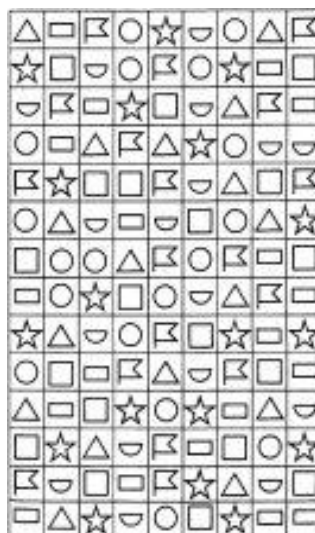
<i>Ключові концепції</i>	<i>Теорія Піаже</i>	<i>Теорія Виготського</i>
Фокус розвитку	Індивідуальне конструювання знань через взаємодію з фізичним світом.	Соціальна взаємодія та культурний контекст як основні рушійні сили когнітивного розвитку.
Роль соціальної взаємодії	Вторинна; сприяє розвитку, але не є першоджерелом.	Первинна; навчання відбувається через взаємодію з більш обізнаними іншими.
Роль мови	Відображає рівень когнітивного розвитку.	Основний інструмент мислення та культурної передачі знань.
Погляд на навчання	Розвиток передуює навчанню; навчання має відповідати рівню розвитку дитини.	Навчання веде за собою розвиток; навчання в зоні найближчого розвитку сприяє когнітивному зростанню.
Культурний вплив	Універсальні стадії розвитку, хоча культура може впливати на темпи.	Культура відіграє вирішальну роль у формуванні когнітивних процесів; розвиток варіюється залежно від культури.
Основні поняття	Стадії когнітивного розвитку, асиміляція, акомодация, схеми, рівновага.	Зона найближчого розвитку (ЗНР), ризитування, інтерналізація, соціальна взаємодія, культурні інструменти.

Методика «Знайди і викресли»

Матеріали та обладнання: коректурна таблиця для дітей віком від 3 до 4 років, олівець, секундомір.

Процедура дослідження: дослідник роздає бланки завдань і пропонує після команди «Почали» уважно переглядаючи, викреслювати різними способами які-небудь два різні предмети, наприклад, зірочку вертикальною рисою, а кружечок - горизонтальною. За цією методикою дитина працює 2,5 хвилини, протягом яких п'ять разів підряд (через кожні 30 сек.) дитині говорять слова «Стоп» і «Починай». Експериментатор сам відзначає на малюнку дитини місця, де подані ці команди.

Інструкція досліджуваному: «Зараз ми з тобою пограємо у таку гру: я покажу тобі картинку, на якій намальовано багато різних, знайомих тобі предметів. Коли я скажу «Починай», ти за рядками цього малюнку почнеш шукати й закреслювати ті предмети, які я назву до тих пір, поки я не скажу слово «Стоп». У цей час ти повинен зупинитися й показати мені те зображення предмету, яке ти побачив останнім. Я відзначу на твоєму малюнку місце, де ти зупинився і знову скажу слово «Починай». Після цього ти продовжиш шукати й викреслювати задані предмети. Так буде декілька разів, поки я не скажу слово «Завершили».

Обробка та аналіз результатів

При обробці та оцінці результатів визначається кількість предметів на малюнку, переглянуті дитиною протягом 2,5 хвилини, а також окремо за кожний 30-секундний інтервал.

Отримані дані вносяться у формулу, за якою визначається загальний показник рівня розвитку у дитини одночасно двох властивостей уваги - продуктивності і стійкості:

$$S = \frac{0,5 \cdot N - 2,8n}{t},$$

де S - показник продуктивності і стійкості уваги,

N - кількість зображень предметів, переглянутих дитиною за час роботи,

n - кількість помилок, допущених під час роботи,

t - час роботи.

У підсумку кількісної обробки психодіагностувальних даних визначаються за наведеною вище формулою шість показників, один - для всього часу роботи над методикою (2,5 хвилини), а решта - для кожного 30-секундного інтервалу. Співвідносно, змінна t в методиці буде приймати значення 150 і 30.

За всіма показниками S. Отриманими в процесі виконання завдання, будується графік, на основі аналізу якого можна судити про динаміку зміни у часі продуктивності і стійкості уваги дитини.

Оцінка результатів

При побудові графіка показники продуктивності й стійкості (кожний окремо) переводяться в бали за десятибальною системою наступним чином:.

10 балів - показник S у дитини вище від 1,25 балів.

8-9 балів - показник S знаходиться в межах від 1,00 до 1,25 балів.

6-7 балів - показник S знаходиться в межах від 0,75 до 1,00 балу.

4-5 балів - показник S знаходиться в інтервалі від 0,50 до 0,75 балів.

2-3 бали - показник S знаходиться в межах від 0,24 до 0,50 балу.

0.1 бал - показник S знаходиться в інтервалі від 0,00 до 0,2 балів.

Стійкість уваги в балах оцінюється так:

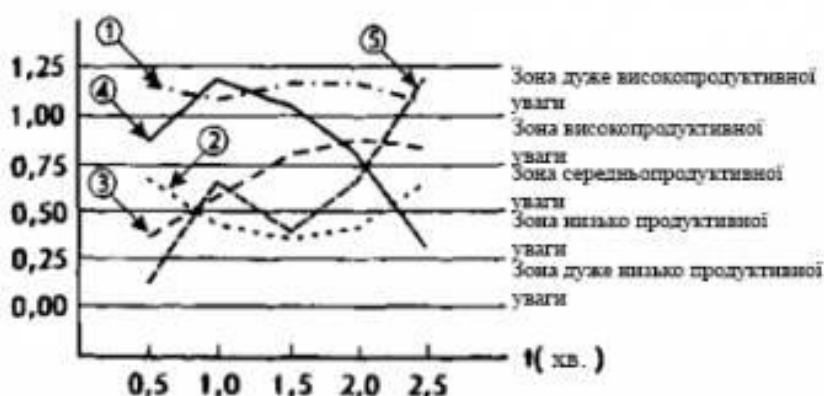
10 балів - всі точки графіка на малюнку 8 не виходять за межі однієї зони, а сам графік своєю формою нагадує криву 1.

8-9 балів - всі точки графіка розташовані у двох зонах, подібно кривій 2.

6-7 балів - всі точки графіка розташовані в трьох зонах, а сама крива схожа на графік 3.

4-5 балів - всі точки графіка розташовані в чотирьох різних зонах, крива нагадує графік 4.

3 бала - всі точки графіка розташовані в п'яти зонах, а його крива схожа на графік 5.

Варіанти графіків, що показують динаміку продуктивності і стійкості уваги за методикою «Знайди і викресли».

На графіку представлені різні зони продуктивності і типові криві, які можуть бути отримані в результаті психодіагностики уваги дитини за даною методикою. Інтерпретуються ці криві наступним чином:

1. Крива, зображена за допомогою лінії типу — · — · — · — ·. Це графік дуже високопродуктивної і стійкої уваги.

2. Крива, представлена лінією типу · · · ·. Це графік низькопродуктивної, але стійкої уваги.

3. Крива, зображується за допомогою лінії типу — — — —. Представляє собою графік середньопродуктивної і середньостійкої уваги.

4. Крива, зображена за допомогою лінії -----, є графіком середньопродуктивної, але нестійкої уваги.

5. Крива, зображена лінією - - - -, являє графік середньопродуктивної і вкрай нестійкої уваги.

Висновки про рівень розвитку

10 балів - продуктивність і стійкість уваги дуже високі;

8-9 балів - продуктивність і стійкість уваги високі;

4-7 балів - продуктивність і стійкість уваги середні;

2-3 бали - продуктивність і стійкість уваги низькі;

0-1 бал - продуктивність і стійкість уваги дуже низькі.

Методика «Графічний диктант»

Мета: діагностика вміння діяти докладно за інструкцією.

Матеріал: ручка або олівець. Аркуш із зошита в клітинку, на якому попередньо проставлені 3 крапки у лівій його частині. Вони знаходяться одна під одною на відстані 5-7 клітинок між ними. Від лівого краю аркуша вони віддалені на 2-3 клітинки.

Інструкція для дорослого: Завдання дитини полягає в тому, щоб, починаючи з вказаних крапок, спершу намалювати візерунок, який їй повідомлять під час диктанту, а потім продовжити малювання цього візерунку самостійно. Для кожної крапки диктують окремий візерунок. Тому виходить три диктанти. Дитині наголошують на тому, що під час малювання не можна відривати олівець від паперу.

Інструкція для дитини:

Диктант №1.

Постав олівець на верхню крапку і не відривай його від аркуша, поки не накреслиш той візерунок, який я тобі продиктую. Увага! Почали: одна клітинка вгору, одна — вправо (дитина пересуває олівець на одну клітинку вгору, потім повертає рух вправо), одна клітинка вниз, одна — вправо, одна — вгору, одна — вправо, одна — вниз...

Тепер продовжуй креслити самостійно точнісінько такий самий візерунок. А потім покажеш, що у тебе вийде.

Диктант №2.

Постав олівець на другу крапку, починай креслити: одна клітинка вгору, дві клітинки — вправо, одна — вгору, одна — вправо, одна — вниз, дві — вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вгору, дві — вправо, одна — вгору, одна — вправо, одна — вниз, дві — вправо, одна — вниз, одна — вправо... Далі продовжуй креслити точнісінько такий самий візерунок самостійно.

Диктант №3.

Постав олівець на третю крапку і кресли: одна клітинка вниз, одна — вправо, одна — вниз, дві клітинки вправо, одна вгору, одна — вправо, одна — вгору, три клітинки вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вниз, дві — вправо, одна — вгору, одна — вправо, одна — вгору, три — вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вниз, дві — вправо... Далі продовжуй креслити точнісінько такий самий візерунок самостійно.

Оцінювання результатів:

Показники для реєстрації: кількість допущених помилок і наявність самостійно зображених ідентичних фігур. Помилковим вважається лише той елемент (лінія), який не відповідає певному місцю в диктанті (наприклад, в диктанті «одна - вгору», а малюк накреслив «одна - вниз»). Якщо дитина в якомусь місці помилилася, але після помилки далі виконала диктант правильно, то, незважаючи на те, що весь візерунок спотворився, їй зараховується лише одна помилка.

5 балів - в трьох диктантах не зроблено жодної помилки і є хоча б одна ідентична фігура, зображена дитиною самостійно (після диктанту).

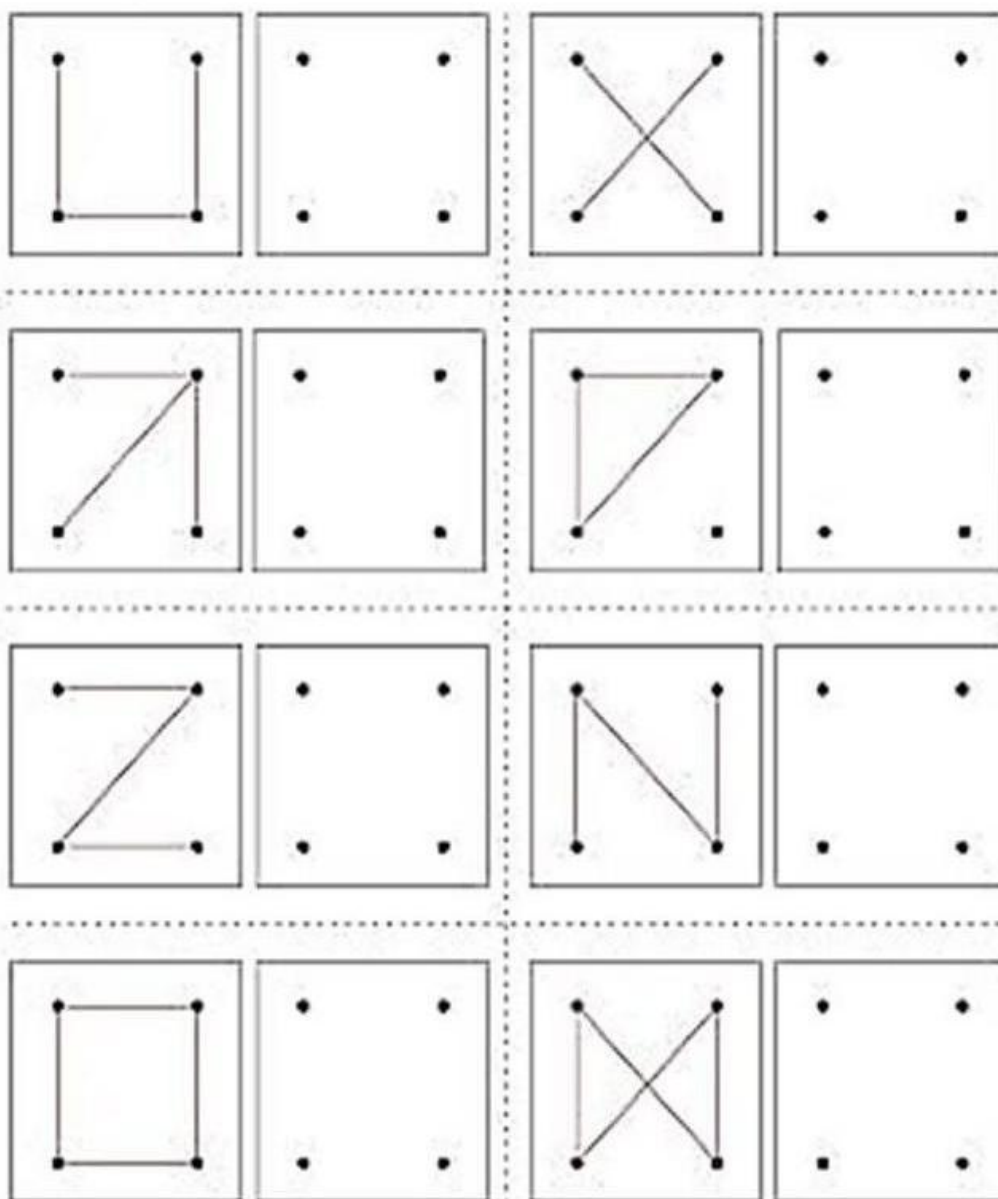
4 бали - допущено 1-2 помилки.

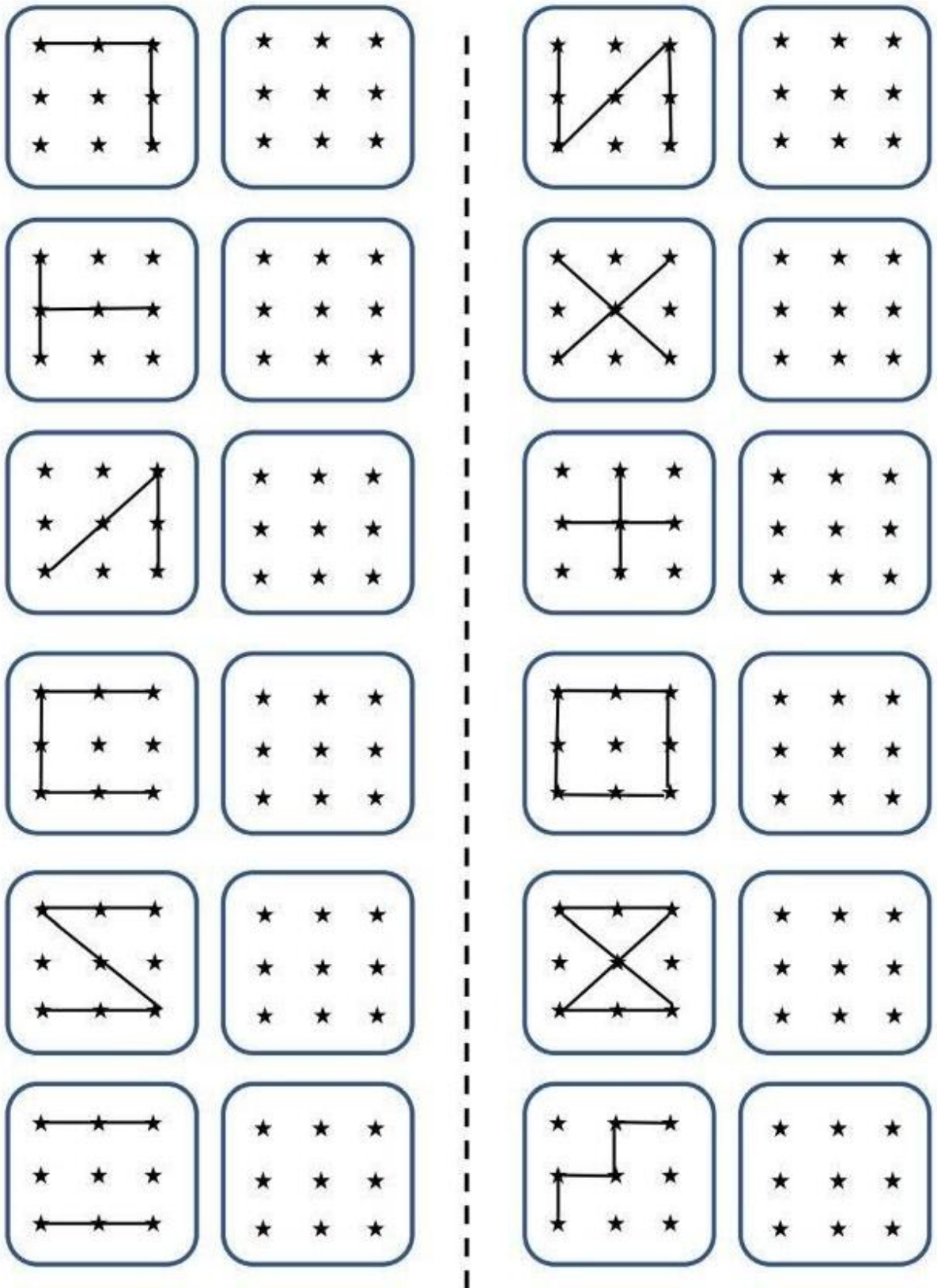
3 бали - допущено 3-4 помилки.

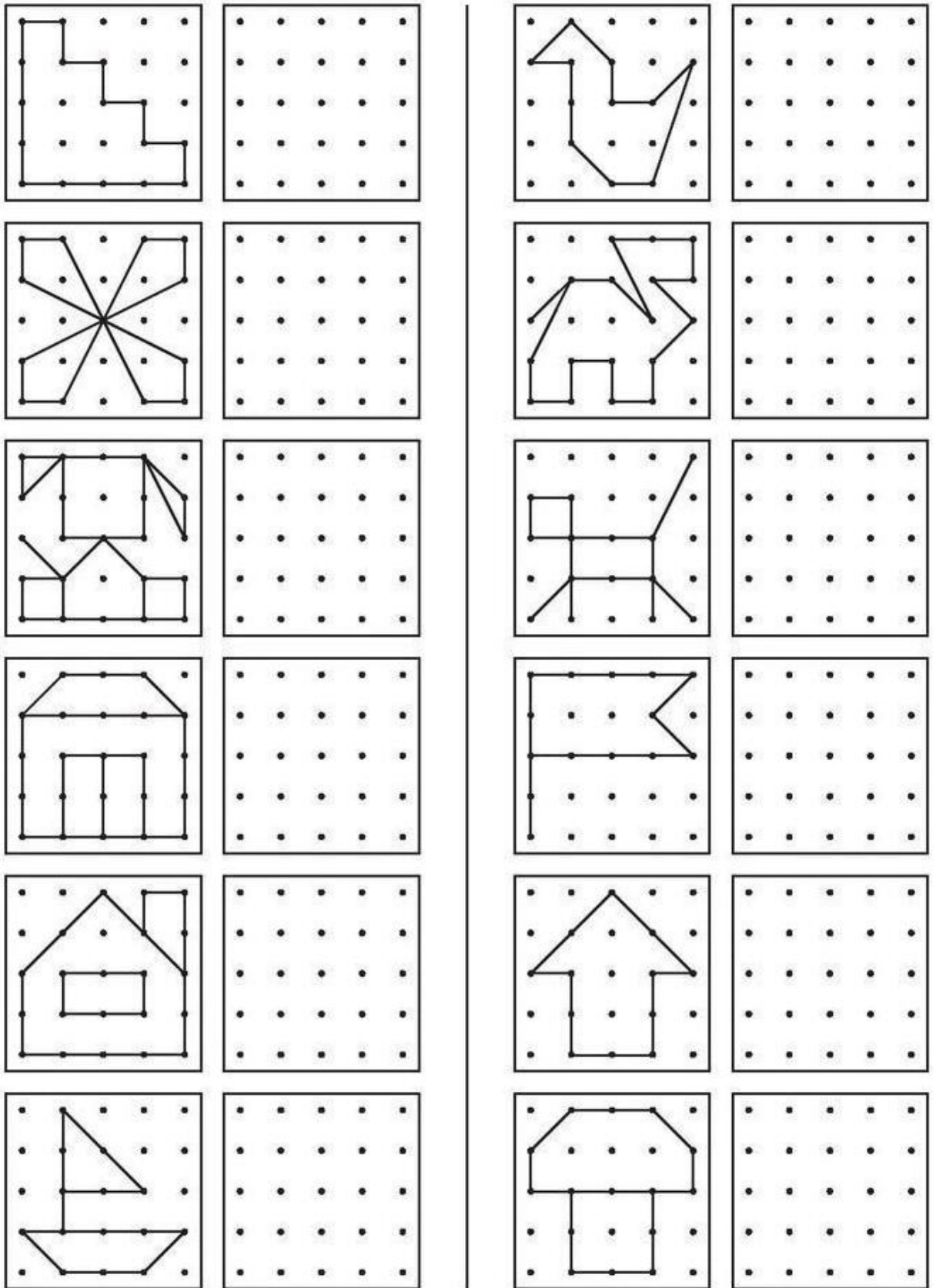
2 бали - більше, ніж 4 помилки, але менше, ніж половина усіх елементів.

1 бал - помилок більше, ніж правильно виконаних елементів.

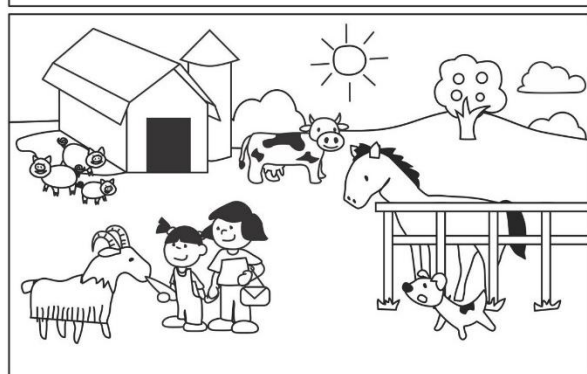
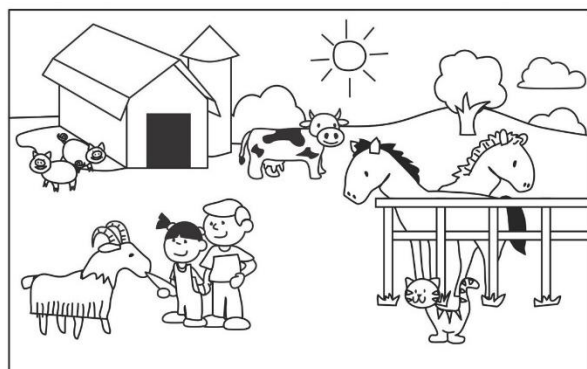
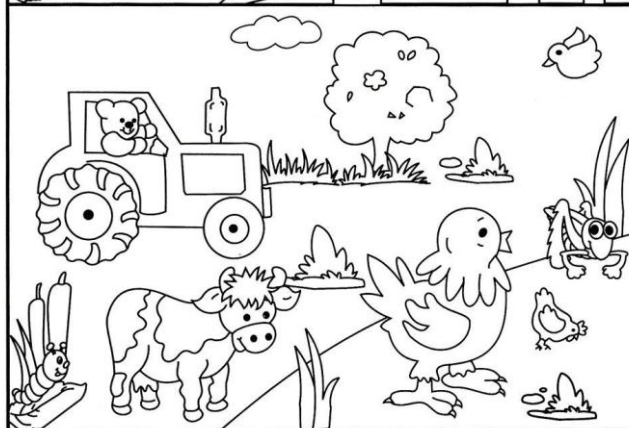
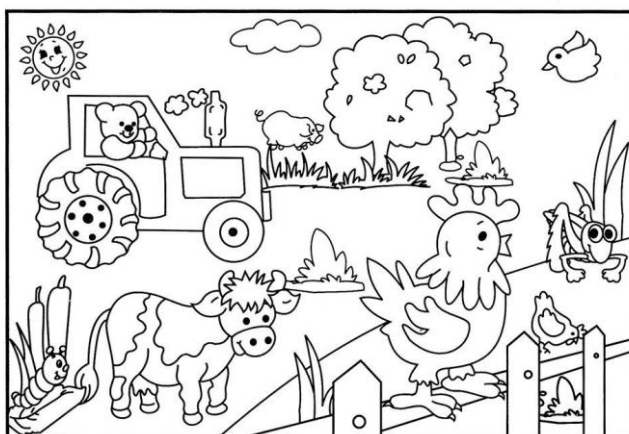
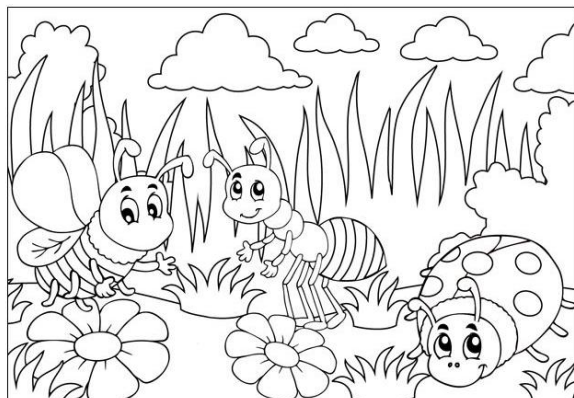
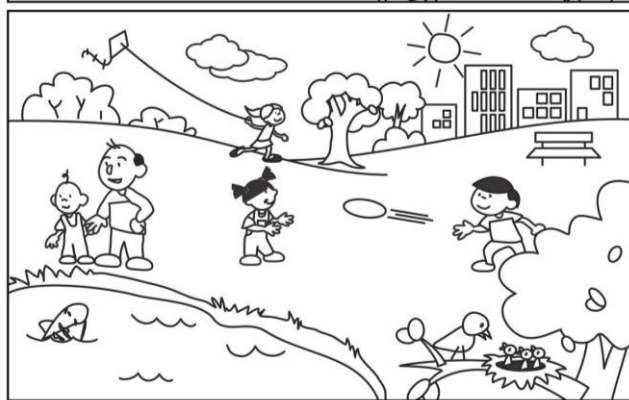
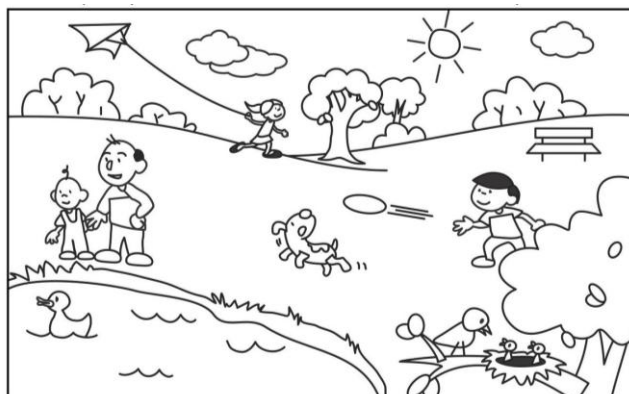
Гра «Малюємо фігури по крапках»
(прикладі завдань)

Дидактична гра «Знайди відмінності та розмалюй»
(приклади)

Творча вправа «Розкажи про свій будиночок»

Мета вправи: Розвиток зв'язного мовлення, збагачення словникового запасу, стимулювання творчої уяви та формування навичок створення описових розповідей у дітей старшого дошкільного віку.

Вказівки для вихователя:

1. Підготовка до вправи:

- Розгляньте з дітьми зображення, звертаючи увагу на деталі
- Поставте навідні запитання: «Що ви бачите? Хто може жити в такому будиночку?»
- Заохочуйте використання описових слів

2. Проведення вправи:

- Давайте дітям час на роздуми (1-2 хвилини)
- Заохочуйте використання емоційно забарвлених епітетів
- Підтримуйте кожну дитину, незалежно від рівня складності відповіді
- Ставте додаткові запитання для розвитку сюжету

3. Підтримка дітей:

- Для менш активних дітей використовуйте навідні запитання
- Заохочуйте деталізацію через фрази: «А що ще?», «Розкажи більше про...»

Приклад виконання вправи:

Можливі відповіді дітей

Прості відповіді (базовий рівень):

- «Це грибочок-будиночок. Він червоний з білими плямочками. Там живе гномик.»
- «Казковий будиночок у лісі. Біля нього ростуть квіточки і дерева.»
- «Грибний будинок з дверцятами і віконцем. Дорога веде до нього.»

Середні за рівнем відповіді (розширені описи):

- «Мій будиночок схожий на великий мухомор з червоною шапочкою в білий горошок. У ньому живе маленька фея, яка доглядає за лісовими квітами. Вона виходить вранці і поливає всі рослини навколо.»
- «Це чарівний будиночок гнома-садівника. Він має коричневі двері з золотою ручкою і маленьке кругле віконце. Гном вирощує найкрасивіші квіти в лісі, а звірята приходять до нього в гості.»

Складні відповіді (розгорнуті розповіді):

- «У цьому казковому будиночку-грибочку живе добра чарівниця на ім'я Квіточка. Вранці вона прокидається, відчиняє своє кругле віконце і співає пісеньку для птахів. Її будинок зсередини весь оздоблений живими квітами, які ніколи не в'януть. Коли лісові звірята хворіють, вони йдуть стежкою до її будинку, і Квіточка варить для них цілющий чай з лісових трав.»
- «Колись давно цей грибок був звичайним, але добрий чарівник перетворив його на затишний будиночок. Зараз тут живе родина їжачків: мама Колючка, тато Голочка і маленький їжачок Пухнастик. У них є крихітна кухня з плитою з жолудів, спальня з ліжечками з м'якого моху, і навіть бібліотека з книжками про лісові пригоди. Щовечора вони виходять на ганочок і дивляться на зорі.»

Ігри на розвиток уяви

Літературно-творча гра «Вигадай історію»

Мета: розвиток сюжетної уяви, здатності до створення оригінальних наративів, стимулювання творчого мислення та мовленнєвого розвитку.

Вказівки для вихователя:

- Запропонуйте дітям незвичайні ситуації для знайомих персонажів: "Що сталося б, якби Сніговик захотів полетіти на Сонце?", "Як би Червона Шапочка подружилася з Вовком?"
- Не давайте готових відповідей, стимулюйте дітей до самостійного пошуку нестандартних рішень
- Заохочуйте поєднання елементів різних казок та додавання власних фантастичних деталей
- Записуйте найкращі історії та пропонуйте дітям їх проілюструвати
- Створюйте з дітьми унікальні книжки з їхніми історіями

Рухова гра «Зобрази в русі»

Мета: поєднання розвитку уяви з фізичною активністю, розвиток пластичності, координації рухів та самовираження через тіло.

Вказівки для вихователя:

- Давайте завдання перетворитися на різних тварин, природні явища або фантастичних істот: "Покажи, як рухається хитрий тигр", "Уяви себе роботом з далекого майбутнього", "Станься птахом, який вперше навчився літати"
- Заохочуйте індивідуальну інтерпретацію кожного завдання
- Не виправляйте дітей, якщо їхні рухи не відповідають "реальності" - важлива власна творча інтерпретація
- Створюйте безпечний простір для вільного руху
- Можете використовувати музичний супровід для посилення емоційного впливу

Гра «Музичні картини»

Мета: розвиток слухової уяви, здатності створювати зорові образи на основі музичних творів, інтеграція різних видів мистецтва.

Вказівки для вихователя:

- Підберіть різноманітні музичні твори: класичні, народні, сучасні інструментальні композиції
- Пропонуйте дітям заплющити очі та уявити, що вони "бачать" під час прослуховування
- Після прослуховування обговоріть: "Де ми опинилися?", "Кого зустріли?", "Що відбувалося?"
- Запропонуйте намалювати або показати в русі те, що уявилося
- Варіюйте темп, динаміку та характер музики для різноманітних образів

Театральна гра «Ожили предмети»

Мета: розвиток акторської уяви, здатності до перевтілення, емоційного самовираження та емпатії до неживих об'єктів.

Вказівки для вихователя:

- Запропонуйте дітям уявити, що звичайні предмети ожили: стілець, лампа, книга, іграшка
- Діти мають показати характер, настрій та історію "життя" цього предмета
- Заохочуйте використання міміки, жестів та голосу для створення образу
- Можете організувати "зустріч" різних "ожилих" предметів та їхню взаємодію
- Обговорюйте з дітьми, які емоції та якості вони надали своїм персонажам

Ігри для розвитку сприйняття у дітей старшого дошкільного віку

Ігри для розвитку тактильного сприйняття

Чарівний мішечок

Мета: розвивати тактильне сприйняття, формувати здатність до аналізу предметів за допомогою дотику, збагачувати словник для опису відчуттів.

Обладнання: непрозорий мішечок, різноманітні предмети різної фактури, форми, температури (геометричні фігури, природні матеріали, побутові предмети).

Вказівки вихователю:

- Починайте з простих предметів, поступово ускладнюючи завдання
- Заохочуйте дітей детально описувати свої відчуття перед тим, як назвати предмет
- Проводьте гру 3 рази на тиждень по 10-15 хвилин
- Обов'язково обговорюйте словник відчуттів: гладкий, шорсткий, м'який, твердий, теплий, холодний

Тактильні дощечки

Мета: розвивати тонкість тактильних відчуттів, формувати вміння класифікувати предмети за текстурою.

Обладнання: дощечки, обклеєні різними матеріалами (наждачний папір, оксамит, хутро, гладкий картон, рифлений картон тощо).

Вказівки вихователю:

- Спочатку дайте дітям обстежити дощечки з відкритими очима
- Потім запропонуйте знайти пари однакових дощечок із заплющеними очима
- Розширюйте словник дітей: шорсткий, пухнастий, рифлений, гладкий

Чарівні коробочки

Мета: розвивати дрібну моторику та тактильну чутливість через маніпуляції з різними наповнювачами.

Обладнання: коробки з різними наповнювачами (круп, бобів, пісок, вата, пуговиці різних розмірів).

Вказівки вихователю:

- Нехай діти занурюють руки в наповнювач і описують свої відчуття
- Можна ховати дрібні предмети для пошуку
- Стежте за безпекою - всі дрібні предмети мають бути безпечними

Ігри для розвитку слухового сприйняття

Дивовижні звуки

Мета: розвивати слухове сприйняття, навчити диференціювати матеріали за звуковими властивостями, збагачувати словник звукових характеристик.

Обладнання: ширма, паличка, предмети з різних матеріалів (дерево, метал, скло, пластик, тканина).

Вказівки вихователю:

- Демонструйте звуки поступово, від простих до складних
- Заохочуйте дітей використовувати описові слова: дзвінкий, глухий, різкий, м'який
- Можна ускладнювати завдання комбінаціями звуків
- Обов'язково обговорюйте, чому різні матеріали звучать по-різному

Звуки природи

Мета: розвивати слухове сприйняття, формувати екологічні уявлення, розвивати емоційну чутливість та асоціативне мислення.

Обладнання: аудіозаписи природних звуків (шум вітру, спів птахів, дощ, грім, голоси тварин), програвач.

Вказівки вихователю:

- Після прослуховування обговорюйте не лише джерело звуку, але й емоції, які він викликає
- Запропонуйте дітям поділитися спогадами та асоціаціями
- Можна поєднувати з малюванням або рухами під музику
- Використовуйте для релаксації та емоційного налаштування

Музичні інструменти

Мета: розвивати музичний слух, вміння розрізняти тембри інструментів, формувати ритмічне сприйняття.

Обладнання: різні музичні інструменти (дзвіночки, бубон, металофон, дерев'яні ложки).

Вказівки вихователю:

- Спочатку дайте дітям послухати і побачити кожен інструмент
- Потім грайте за ширмою, а діти відгадують
- Можна створювати ритмічні послідовності для повторення
- Заохочуйте описувати характер звучання кожного інструменту

Ігри для розвитку нюхового сприйняття

Вгадай по запаху

Мета: розвивати нюхове сприйняття, формувати асоціативну пам'ять, збагачувати емоційний досвід.

Обладнання: контейнери з отворами, різноманітні ароматичні речовини (фрукти, спеції, квіти, трави, безпечні побутові предмети).

Вказівки вихователю:

- Використовуйте лише безпечні та знайомі дітям запахи
- Заохочуйте дітей ділитися спогадами та емоціями, пов'язаними із запахами
- Не примушуйте дітей, якщо запах їм неприємний
- Провітрюйте приміщення між різними ароматами

Ароматна подорож

Мета: розвивати нюхове сприйняття, формувати уявлення про різні місця через характерні запахи.

Обладнання: набори запахів, що асоціюються з різними місцями (морський бриз, ліс, кухня, сад).

Вказівки вихователю:

- Створюйте цілі сюжети навколо запахів
- Поєднуйте з розповідями про різні місця

- Можна використовувати ілюстрації для кращого сприйняття
- Стежте за індивідуальними реакціями дітей на запахи

Ігри для розвитку смакового сприйняття

Смачна гра

Мета: розвивати смакове сприйняття, навчити диференціювати основні смаки, формувати культуру харчування.

Обладнання: різноманітні безпечні продукти (фрукти, овочі, солодощі, хліб), серветки, вода для полоскання рота.

Вказівки вихователю:

- Обов'язково переконайтеся в безпечності всіх продуктів
- Враховуйте алергії та харчові обмеження дітей
- Заохочуйте описувати не лише смак, але й текстуру
- Обговорюйте корисність різних продуктів
- Завжди мийте руки перед грою

Кулінарні експерименти

Мета: розвивати смакове сприйняття через знайомство з поєднанням різних смаків.

Обладнання: безпечні продукти з різними смаками для створення простих поєднань.

Вказівки вихователю:

- Починайте з простих, знайомих поєднань
- Розповідайте про традиції харчування різних народів
- Обов'язково дотримуйтесь санітарних норм
- Залучайте батьків до підготовки продуктів

Ігри для розвитку зорового сприйняття

Домалюй

Мета: розвивати зорове сприйняття, аналітичне мислення, просторову уяву.

Обладнання: картки з неповними зображеннями, олівці, фломастери.

Вказівки вихователю:

- Починайте з простих геометричних фігур
- Поступово переходьте до складних предметів і сюжетів
- Обговорюйте логіку доповнення зображень
- Заохочуйте творчий підхід у межах логіки

Кольорова веселка

Мета: розвивати колірне сприйняття, навчити розрізняти відтінки, формувати естетичний смак.

Обладнання: кольорові картки різних відтінків, природні та штучні предмети різних кольорів.

Вказівки вихователю:

- Починайте з основних кольорів, поступово вводьте відтінки
- Знайомте з "теплыми" та "холодними" кольорами
- Пов'язуйте кольори з емоціями та природними явищами
- Розвивайте спостережливість через пошук предметів певного кольору

Фігури навколо нас

Мета: розвивати сприйняття форми, навчити знаходити геометричні фігури в навколишніх предметах.

Обладнання: геометричні фігури різних розмірів, предметні картинки, реальні предмети.

Вказівки вихователю:

- Починайте з простих фігур: коло, квадрат, трикутник
- Поступово вводьте складніші форми
- Влаштовуйте "пошукові експедиції" по групі та на прогулянці
- Заохочуйте знаходити фігури в архітектурі, природі, іграшках

Просторові відношення

Мета: розвивати просторове сприйняття, формувати поняття про розташування предметів у просторі.

Обладнання: іграшки, схеми розташування, картинки з різними просторовими ситуаціями.

Вказівки вихователю:

- Активно використовуйте прийменники: над, під, біля, за, перед
- Включайте рухливі ігри з орієнтуванням у просторі
- Створюйте ситуації для практичного застосування просторових понять
- Поступово ускладнюйте завдання від простих до складних просторових відношень

Комплексні сенсорні ігри

Сенсорна подорож

Мета: комплексно розвивати всі види сприйняття, формувати цілісну картину сприйняття навколишнього світу.

Обладнання: матеріали для всіх видів сенсорного досвіду, тематичні декорації.

Вказівки вихователю:

- Створюйте тематичні маршрути (ліс, море, місто)
- Залучайте всі органи чуттів послідовно
- Заохочуйте дітей ділитися враженнями
- Можна поєднувати з рольовими іграми

Детективи

Мета: розвивати аналітичне мислення через комплексне використання всіх органів чуттів.

Обладнання: "речові докази" для дослідження різними способами, лупи, блокноти для записів.

Вказівки вихователю:

- Створюйте захопливі сюжети розслідувань
- Заохочуйте системний підхід до дослідження
- Навчайте робити висновки на основі сенсорних даних
- Розвивайте командну роботу

Мій домашній улюбленець

*Інтегрований проєкт з мовленнєвого розвитку та природознавства для дітей
старшого дошкільного віку*

Паспорт проєкту

Тип проєкту: творчо-інформаційний, груповий

Термін реалізації: 3 тижні

Вік дітей: 5-6 років (старша група ЗДО)

Освітні напрями: мовленнєвий розвиток, природознавство, соціально-комунікативний розвиток

1. Актуальність

Проєкт спрямований на розвиток когнітивних навичок через дослідження світу домашніх тварин. Інтеграція мовленнєвого розвитку та природознавства формує ключові компетентності для навчання в Новій українській школі: критичне мислення, комунікативність, креативність, вміння співпрацювати.

2. Мета та завдання**Мета:**

Розвиток когнітивних навичок дітей через дослідницьку та мовленнєву діяльність у процесі вивчення домашніх тварин.

Завдання:**Освітні:**

Розширити знання про домашніх тварин, їх потреби та догляд

Збагатити активний словник тематичною лексикою

Формувати навички складання описових розповідей

Розвивальні:

Розвивати спостережливість, увагу, пам'ять

Формувати вміння порівнювати, класифікувати, узагальнювати

Стимулювати допитливість та дослідницькі навички

Виховні:

Виховувати гуманне ставлення до тварин та відповідальність

Формувати навички співпраці та комунікації

3. Очікувані результати

Діти вміють:

Складати описові розповіді про улюбленців (7-10 речень)

Порівнювати та класифікувати тварин за ознаками

Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки

Презентувати результати своєї роботи

Діти знають:

Особливості будови та життя домашніх тварин

Правила догляду за улюбленцями

Тематичну лексику

4. Етапи реалізації

Етап 1. Підготовчий (2-3 дні)

Робота з дітьми:

Вступна бесіда «Хто живе у нашому домі?»

Створення стенду «Наші домашні друзі»

Формулювання запитань: «Що ми хочемо дізнатися?»

Робота з батьками:

Ознайомлення з проєктом

Запрошення до співпраці (фото, розповіді)

Створення середовища:

Енциклопедії та ілюстрації про тварин

Дидактичні ігри, художня література

Матеріали для творчості

Етап 2. Основний (2 тижні)

Тиждень 1. «Пізнаємо улюбленців»

День 1-2. «Хто такі домашні тварини?»

Природознавство: Порівняння свійських та диких тварин (кіт-рись, собака-вовк)

Мовлення: Складання описової розповіді за схемою-алгоритмом

Діяльність: Гра «Дикі та свійські», малювання «Мій улюбленець»

День 3-4. «Що їдять та де живуть?»

Природознавство: Класифікація за типом харчування (травоїдні, м'ясоїдні, всеїдні)

Мовлення: Складання розповіді "Як живе мій улюбленець"

Діяльність: Дослід «Меню для улюбленця», конструювання будиночків

День 5. «Люди та тварини»

Інтегроване заняття: Знайомство з професіями (ветеринар, кінолог, зоолог)

Діяльність: Гра «Лікарня для тварин», створення «Картки здоров'я»

Тиждень 2. «Досліджуємо та створюємо»

День 6-7. «Поведінка тварин»

Природознавство: Дослідження звичок та поведінки (чому кіт мурчить, собака виляє хвостом)

Мовлення: Інтерв'ю про улюбленця (робота в парах)

Діяльність: Складання запитань, запис розповідей для книжки

День 8-9. «Створюємо та дбаємо»

Творчість: Створення портретів улюбленців (малювання, аплікація)

Природознавство: Календар турботи про тварину

Діяльність: Виставка робіт, розучування віршів, виготовлення іграшок

День 10. Підготовка до презентації

Мовлення: Навчання презентувати (структура виступу, виразність)

Діяльність: Репетиція, оформлення виставки, завершення групової книги

Етап 3. Підсумковий (2-3 дні)

Підсумкова подія: Свято-презентація «Мій домашній улюбленець»

Програма:

- Презентація улюбленців дітьми (розповіді, малюнки, фото)
- Інтерактивна вікторина «Що ми знаємо про улюбленців?»
- Презентація групової книги «Наші улюбленці»

- Виставка творчих робіт
- Відеоролік про етапи проєкту
- Майстер-клас від батьків-спеціалістів
- Рефлексія: «Що нового ми дізналися?»

5. Ресурсне забезпечення

Матеріали:

Енциклопедії про тварин, ілюстрації, відеоматеріали

Схеми-алгоритми для складання розповідей

Матеріали для творчості

Дидактичні ігри: «Хто де живе?», «Хто що їсть?», «Чия тінь?», лото «Тварини»

Висновки

Проєкт «Мій домашній улюбленець» забезпечує комплексний розвиток когнітивних навичок через інтеграцію мовленнєвого розвитку та природознавства. Проєктна діяльність формує ключові компетентності, необхідні для успішного навчання в Новій українській школі: критичне мислення, дослідницькі навички, комунікативність та співпрацю.

Додаток І**Публікації з досліджуваної проблематики**

1. Сидоренко Ю. Розвиток когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку як умова ефективної підготовки до навчання в Новій українській школі. Українське дошкілля: здобутки і перспективи : збірник наукових праць молодих науковців і студентів / за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. О. С. Трифоновой. Миколаїв : НУК, 2025. Вип. 1. 116 с. Електрон. видання. С. 56-59.

2. Сидоренко Ю. Предметно-ігрові осередки як ефективна умова розвитку когнітивних здібностей старших дошкільників. Українське дошкілля: здобутки і перспективи : збірник наукових праць молодих науковців і студентів / за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. О. С. Трифоновой. Миколаїв : НУК, 2025. Вип. 2. 104 с. Електрон. видання. С. 65-69.